

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης
Π.Μ.Σ. «Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές»
Πτυχιακή Εργασία
Εποπτεούν: Κόντης Αντώνιος

Αναστασίου Κ. Βασιλική

Απέτυχε η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ενοποίηση?

Περιεχόμενα

A. Θεωρητική προσέγγιση στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση	2
1. Λόγοι που οδήγησαν στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ενοποίηση...	5
2. Θετικά και αρνητικά σημεία του οικοδομήματος	7
B. Απολογισμός της ευρωζώνης.....	7
1. Η δεκαετία της επιτυχίας	7
2. Σύντομο Χρονολόγιο της Κρίσης στην Ευρωζώνη	8
Γ. Αναλύοντας τα λάθη	10
1. Εισαγωγή στον πυρήνα του ζητήματος	10
2. Οι αρχιτεκτονικές – δομικές αστοχίες της ευρωζώνης	10
3. Ζητήματα πολιτικής, αλληλεγγύης και βούλησης	18
Δ. Συμπεράσματα και σκέψεις για το μέλλον	29
Ε. Βιβλιογραφία	33
Ζ. Παράρτημα	36

Στην παρούσα εργασία εξετάζεται εάν η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση έχει αποτύχει. Ερώτημα εξαιρετικά επίκαιρο δεδομένης της συνεχιζόμενης κρίσης, η οποία ανέδειξε με τον σκληρότερο τρόπο τα κενά και τις ελλείψεις του Ευρωπαϊκού οικονομικού οικοδομήματος. Εξετάζονται εν συντομία οι λόγοι που οδήγησαν στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ενοποίηση, τα οφέλη και το κόστος συμμετοχής ενός κράτος σε μία νομισματική Ένωση κατά την θεωρητική βιβλιογραφία, ενώ το κύριο τμήμα πραγματεύεται τον απολογισμό της λειτουργίας της Ευρωζώνης με εστίαση στα λάθη και τις παραλείψεις του ευρωπαϊκού οικονομικού και νομισματικού εγχειρήματος.

A. Θεωρητική προσέγγιση στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση

1. Λόγοι που οδήγησαν στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ενοποίηση

Σύμφωνα με τους Sadeh και Verdun, η ONE είναι αποτέλεσμα μίας ευρωπαϊκής αντίδρασης στις παγκόσμιες προκλήσεις, η οποία ήταν εφικτή εξαιτίας της δημιουργίας των ευρωπαϊκών θεσμών και προωθήθηκε κυρίως από την Γαλλογερμανική Συμφωνία.¹

Η οικονομική και νομισματική ένωση (ONE) είναι ένα προηγμένο στάδιο πολυεθνικής ολοκλήρωσης το οποίο προϋποθέτει μια κοινή νομισματική πολιτική και στενά συντονισμένες οικονομικές πολιτικές των κρατών μελών. Στο στάδιο της τελωνειακής ένωσης οι μεταβολές των συναλλαγματικών τιμών είναι ακόμη δυνατές και, μέχρι ένα σημείο, επιθυμητές, γιατί τα κράτη μέλη διατηρούν την αυτονομία των οικονομικών πολιτικών τους και μπορούν χάρη σε αυτές τις μεταβολές να προσαρμόσουν τις οικονομίες τους στις νέες συνθήκες του ανταγωνισμού μεταξύ τους και με τον υπόλοιπο κόσμο. Στο στάδιο της κοινής αγοράς, όμως, οι μεταβολές των συναλλαγματικών τιμών γίνονται όλο και πιο ενοχλητικές για τους εταίρους. Ενώ ίσοι όροι ανταγωνισμού πρέπει να ισχύουν σε μια κοινή αγορά, η υποτίμηση του νομίσματος ενός κράτους μέλους μπορεί να αποτελέσει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στις επιχειρήσεις του, ενώ η ανατίμηση του νομίσματος ενός άλλου κράτους μέλους μπορεί να παρενοχλήσει τις εξαγωγές του. Οι νομισματικές διακυμάνσεις μπορούν να βλάψουν τόσο τους επενδυτές, οι οποίοι χρηματοδοτούν τις επενδύσεις τους στο

¹ Sadeh, T. & Verdun, A., Explaining Europe's Monetary Union: A Survey of the Literature, σελ. 277-301

εξωτερικό με την εξαγωγή κεφαλαίων από τη χώρα τους, όσο και εκείνους οι οποίοι χρησιμοποιούν χρηματοδοτικές πηγές της χώρας προορισμού. Ο συναλλαγματικός κίνδυνος θα μειώνει, έτσι, την αλληλοδιείσδυση των χρηματαγορών και επομένως την οικονομική ανάπτυξη σε μια κοινή αγορά χωρίς ενιαίο νόμισμα.²

Από οικονομικής πλευράς, εάν η κοινή αγορά τεμαχιζόταν σε αυτόνομες αγορές, συνέπεια των διάφορων οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών, τα πλεονεκτήματα που θα αναμένονταν από αυτήν, ιδίως η ανάπτυξη και η σταθερότητα της οικονομίας, θα μειώνονταν κατά πολύ. Πράγματι, η αλληλεξάρτηση των οικονομιών των μελών μιας κοινής αγοράς επιταχύνει τη μετάδοση των κυκλικών διακυμάνσεων και των αποτελεσμάτων των μέτρων που λαμβάνονται για την αντιμετώπισή τους.

Αρνητικά αποτελέσματα θα μπορούσαν επίσης να προκύψουν από τις διαφορές των εθνικών συγκυριακών πολιτικών. Εάν πχ, ένα κράτος μέλος ήθελε να ακολουθήσει μία αντιπληθωριστική πολιτική ανεβάζοντας τα επιτόκια, ενώ ένα άλλο κράτος μέλος ακολουθούσε μια επεκτατική πολιτική με χαμηλά επιτόκια, κεφάλαια θα μπορούσαν να αποδημήσουν για βραχυπρόθεσμες τοποθετήσεις από το δεύτερο κράτος προς το πρώτο και να παρεμποδίσουν την επίτευξη των στόχων του ενός και του άλλου κράτους.

Η ημιολοκλήρωση ή ατελής ολοκλήρωση, η οποία χαρακτηρίζει μια κοινή αγορά, προκαλεί ασταθείς και μακροχρόνια δυσβάστακτες καταστάσεις για τις οικονομικές πολιτικές των κρατών μελών. Αυτές δεν είναι πλέον αποτελεσματικές για την αντιμετώπιση συγκυριακών προβλημάτων, γιατί, αφενός, ορισμένα αίτια των βρίσκονται στο εξωτερικό και αφετέρου, ορισμένα μέσα οικονομικής πολιτικής βρίσκονται ήδη εκτός του ελέγχου των εθνικών αρχών, ιδίως οι τελωνειακοί δασμοί, οι περιορισμοί των εισαγωγών και τα κίνητρα των εξαγωγών. Η αυξανόμενη αλληλοδιείσδυση των οικονομιών μέσα σε μια κοινή αγορά προκαλεί την εξασθένηση της αυτοδυναμίας των εθνικών συγκυριακών πολιτικών. Η απώλεια αυτοδυναμίας των εθνικών νομισματικών και οικονομικών πολιτικών πρέπει να αντικατασταθεί από μία υπερκείμενη ενιαία νομισματική και οικονομική πολιτική περνώντας έτσι στο στάδιο της νομισματικής ένωσης. Για να μοιάσουν οι συνθήκες μιας κοινής αγοράς μ' εκείνες μιας εσωτερικής αγοράς, πρέπει να εκλείψουν οι συναλλαγματικές μεταβολές είτε με τον καθορισμό των συναλλαγματικών ισοτιμιών, είτε με την καθιέρωση ενός

² Μούσης Ν., Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτικές

ενιαίου νομίσματος. Και στις δύο περιπτώσεις εξαλείφεται το κόστος των διασυνοριακών συναλλαγών (έξοδα μετατροπής νομισμάτων ή έξοδα κάλυψης διασυνοριακών κινδύνων. Η επιλογή ωστόσο του ενιαίου νομίσματος από την ΕΕ έχει ορισμένα επιπλέον πλεονεκτήματα. Το ενιαίο νόμισμα επιτρέπει μια πραγματική σύγκριση των τιμών μέσα στην εσωτερικά αγορά. Είναι ένα από τα κύρια νομίσματα των συναλλαγών και των αποθεμάτων στον κόσμο και επιτρέπει στους Ευρωπαίους να εξοφλούν στο νόμισμά τους τις εισαγωγές τους από τρίτα κράτη, χωρίς τη μεσολάβηση του δολαρίου. Το ενιαίο νόμισμα αξιολογείται επομένως αναγκαίο στοιχείο μιας πραγματικής ενιαίας αγοράς, για την ολοκλήρωση της οποίας τα κράτη μέλη της Κοινότητας αποφάσισαν τον Δεκέμβριο 1999 στο Μάαστριχτ να προχωρήσουν προς την οδό της οικονομικής και νομισματικής ένωσης. Διευκολύνοντας πολύ την καλή λειτουργία της ενιαίας αγοράς, το ενιαίο νόμισμα δημιουργεί επίσης ένα σταθερό μακροοικονομικό περιβάλλον για τις επιχειρήσεις. Υπό συνθήκες *ceteris paribus*, αυτό το περιβάλλον ευνοεί την ανάπτυξη των ανταλλαγών, βελτιώνει την κατανομή των πόρων, ενθαρρύνει την αποταμίευση και την επένδυση και, επομένως, τονώνει την οικονομική ανάπτυξη.³

Τα παραπάνω οφέλη θα απέρρεαν από την οικονομική και νομισματική ένωση υπό ορισμένους όρους, ειδικότερα τη δέσμευση όλων των συμμετεχόντων κρατών να τηρούν με ακρίβεια ορισμένα κριτήρια νομισματικής σταθερότητας, σταθερότητας τιμών και υγιών δημόσιων οικονομικών. Το ενιαίο νόμισμα σημαίνει ωστόσο την απώλεια της νομισματικής ανεξαρτησίας των κρατών που συμμετέχουν στην ΟΝΕ και ακόμη και μια σχετική απώλεια της οικονομικής τους ανεξαρτησίας, γιατί η συναλλαγματική ισοτιμία δεν μπορεί πλέον να χρησιμοποιείται για την αντιμετώπιση των ιδιαίτερων προβλημάτων, τα οποία μπορεί να αντιμετωπίσει ένα από αυτά τα κράτη. Πράγματι, για να δημιουργήσουν συνθήκες ενιαίας αγοράς, οι εταίροι υιοθετούν ένα μεγάλο αριθμό κοινών πολιτικών και χάνουν έτσι ένα μεγάλο μέρος της αυτονομίας διαχείρισης των οικονομιών τους. **Η απώλεια της εθνικής αυτονομίας οφείλει να αναπληρωθεί με αύξηση της συλλογικής πειθαρχίας** στο οικονομικό και το νομισματικό πεδίο. Αυτός είναι ο κεντρικός στόχος της οικονομικής και νομισματικής ένωσης. Εξ άλλου, η σύγκλιση των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών χρειάζεται, όχι μόνο για τη καλή λειτουργία της κοινής αγοράς, αλλά και για την αντιμετώπιση της παγκοσμιοποίησης. Πράγματι, σε ένα

³ Μούσης Ν., Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτικές

περιβάλλον παγκοσμιοποίησης των αγορών, αλληλεξαρτούμενων οικονομιών, ελεύθερης κυκλοφορίας των αγαθών και των κεφαλαίων, μια τελείως ανεξάρτητη οικονομική πολιτική είναι πλέον αδύνατη⁴

2. Θετικά και αρνητικά σημεία του οικοδομήματος

Τα πλεονεκτήματα που προσφέρει η οικονομική ολοκλήρωση στην ΕΕ αλλά και σε κάθε κράτος είναι η αύξηση του μεγέθους, η εσωτερική αποδοτικότητα και η ευρωστία της οικονομίας, τα οποία με τη σειρά τους συμβάλλουν στην ενίσχυση της οικονομικής σταθερότητας, την τόνωση της ανάπτυξης και τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης – αποτελέσματα που ωφελούν άμεσα τους Ευρωπαίους πολίτες. Στην πράξη, η ΟΝΕ σημαίνει τα εξής:

- Συντονισμός των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών
- Συντονισμός των δημοσιονομικών πολιτικών, κυρίως με τον περιορισμό του δημόσιου χρέους και του ελλείματος
- Ανεξάρτητη νομισματική πολιτική την οποία διαχειρίζεται η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ)
- Ενιαίο νόμισμα και ευρωζώνη⁵

Το κόστος ανταλλαγής ενός νομίσματος με ένα άλλο παύει να υφίσταται, όταν οι χώρες υιοθετούν ένα κοινό νόμισμα. Το ποσό που εξοικονομείται, προηγουμένως αποτελούσε κέρδος των τραπεζών ή των ανταλλακτηρίων συναλλάγματος που καταβάλλονταν κατά την ανταλλαγή εθνικών νομισμάτων. Παράλληλα, το νόμισμα που προκύπτει από μία νομισματική ένωση, είναι πιθανό να είναι ισχυρότερο από τα προηγούμενα νομίσματα των αντίστοιχων κρατών, πριν να συντελεστεί η ένωση. Μάλιστα όσο περισσότερο χρησιμοποιείται εκτός του χώρου του, τόσο μεγαλύτερα οφέλη αποκομίζει, όπως συμβαίνει με το δολάριο. Επιπλέον έμμεσο όφελος που προκύπτει με την καθιέρωση ενός κοινού νομίσματος, οι καταναλωτές της νομισματικής ένωσης έχουν τη δυνατότητα να συγκρίνουν τιμές και να επιλέξουν προϊόντα, από ένα μεγάλο αριθμό προμηθευτών. Έτσι μειώνεται και η δυνατότητα των επιχειρήσεων, να ασκούν διακριτική τιμολογιακή πολιτική στα προϊόντα τους.

⁴ Μούσης Ν., Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτικές

⁵ http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/emu/index_el.htm

Σύμφωνα με έρευνες⁶, κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 1990 παρατηρήθηκε σύγκλιση των τιμών της Ευρωζώνης, η οποία ωστόσο έπαυσε από το 1999 και μετά. Το ενιαίο νόμισμα από μόνο του δεν μπορεί να εγγυηθεί την εξίσωση των τιμών, όταν οι χώρες που απαρτίζουν την ένωση διακρίνονται από ετερογένεια κανόνων και θεσμών.

Πριν την είσοδο τους στην ΟΝΕ, πολλές χώρες είχαν υψηλό δείκτη πληθωρισμού και αντιστοίχως υψηλά επιτόκια. Η μείωση των προαναφερθέντων μεγεθών, ως προϋπόθεση για την είσοδο στην ΟΝΕ, έδωσε την δυνατότητα σε αυτές τις χώρες να προβούν σε τέτοιου είδους αλλαγές. Εντός Ένωσης, η αδυναμία άσκησης εθνικής νομισματικής πολιτικής διατήρησε χαμηλά επίπεδα πληθωρισμού (όπως ωστόσο θα αναφερθεί στην συνέχεια, η απώλεια άσκησης νομισματικής πολιτικής περισσότερο βλάπτει ένα κράτος με χαμηλή ανταγωνιστικότητα). Ανάλογα, προϋπόθεση ένταξης αποτέλεσε και η μείωση του δημοσιονομικού ελλείματος και του δημοσίου χρέους.⁷

Αξίζει να σημειωθεί πως η περιφερειοποίηση θεωρείται μορφή διακυβερνητικής συνεργασίας που εφαρμόζεται σε διάφορες περιοχές στον κόσμο. Παρά τις μεταξύ τους διαφορές ως προς τη φύση, τον τομέα, τον τρόπο λήψης αποφάσεων, τους μηχανισμούς συμμόρφωσης, τις δομές και το διεθνές κύρος τους, θεωρούνται ως η βάση μιας νέας παγκόσμιας τάξης. Αυτή η περιφερειοποίηση σε συνέχεια της Ευρώπης μέσω του σχηματισμού της ΕΕ, υιοθετήθηκε στην Ασία, τη Νότια και Κεντρική Αμερική, τη Βόρεια Αμερική και την Αφρική ως ενώσεις σε οικονομικό επίπεδο (δημιουργία μιας κοινής αγοράς ή μιας τελωνειακής ένωσης).⁸ Οι ενώσεις αυτές βέβαια απέχουν πολύ από το να συστήσουν μία νομισματική ένωση, δείχνουν όμως την κυρίαρχη τάση της εποχής.

Από την άλλη πλευρά, το κόστος ένταξης μίας χώρας σε νομισματική ένωση είναι πρωτίστως η αδυναμία άσκησης στην οικονομική πολιτική, ως άμεσο αποτέλεσμα εγκατάλειψης του εθνικού της νομίσματος. Η κεντρική της τράπεζα αδυνατεί πλέον να ασκήσει ανεξάρτητη οικονομική πολιτική, αφού η τιμή του ενιαίου νομίσματος, η ποσότητα αυτού που βρίσκεται σε κυκλοφορία και τα επιτόκια, καθορίζονται από την

⁶ Engel C., Rogers J., European product market integration after the euro, σελ. 347–384

⁷ Feldstein M., 2008, Optimal Currency Areas

⁸ Fabbrini S., Ευρωπαϊκή περιφερειοποίηση στη συγκριτική ανάλυση προοπτικών

κεντρική τράπεζα της ένωσης. Συνδυαστικά, το κόστος σχετίζεται με την απώλεια χρήσης της συναλλαγματικής ισοτιμίας σε συνδυασμό με τις διαφορετικές πολιτικές και οικονομικές προτεραιότητες μιας χώρας. Παράλληλα, η εφαρμογή κοινής νομισματικής πολιτικής για ένα σύνολο ανομοιογενών χωρών οδηγεί σε Εμφάνιση ασύμμετρων διαταραχών στα κράτη μέλη, δηλαδή σε οικονομικές επιδράσεις που προέρχονται από την ανομοιογένεια των οικονομικών δομών και του διαφορετικού επιπέδου οικονομικής ανάπτυξης κάθε χώρας⁹

Η συνύπαρξη σε μία ένωση με διαφορετικές δομές οικονομίας, διαφορετικές αγορές και εμπόριο, είναι κατά πολλούς οικονομολόγους σίγουρο κριτήριο για συνεχόμενες ασύμμετρες διαταραχές, οι οποίες πλήττουν πρωτίστως τα κράτη μέλη με αδύναμες οικονομίες, με υψηλό κίνδυνο ωστόσο μετάδοσης των προβλημάτων σε domino effect. Οι διαφορετικές οικονομικές δομές που αναγκάζονται να συγκλίνουν υπό μία νομισματική ένωση, χωρίς επαρκή πολιτική ενοποίηση, είναι πιθανό να αντιμετωπίσουν σημαντικά προβλήματα. Ένα κράτος υπό αυτή την έννοια δύναται να έχει πολύ μεγαλύτερο κόστος συμμετοχής σε μία ένωση από τη μη συμμετοχή του.

B. Απολογισμός της ευρωζώνης

1. Η δεκαετία της επιτυχίας

Η κυκλοφορία του νέου νομίσματος έγινε σε αντίξοες διεθνείς συγκυρίες (τρομοκρατικά χτυπήματα στην Ν. Υόρκη, υποτίμηση δολαρίου, πόλεμοι στο Αφγανιστάν κλπ), ωστόσο το ευρώ προστάτευσε τις οικονομίες που το υιοθέτησαν από σημαντικές υποτιμήσεις, υψηλό πληθωρισμό και αυξημένες τιμές εισαγόμενων προϊόντων. Η απουσία του ευρώ, πιθανά να οδηγούσε πολλές ευρωπαϊκές χώρες σε σημαντικά δυσμενέστερη θέση. Το ίδιο το εγχείρημα της μετάβασης σε ένα νέο νόμισμα, σε τόσο μεγάλη κλίμακα, με ό,τι συνεπάγεται σε διοικητικούς και πρακτικούς όρους, λειτούργησε ομαλά, ενώ και η προσαρμογή των πολιτών και των επιχειρήσεων υπήρξε σχετικά σύντομη. Σε όρους εθνικής κυριαρχίας, τα κράτη ναι μεν έχασαν την αυτονομία της νομισματικής πολιτικής τους, αλλά έχασαν και την ευθύνη της διατήρησης της ισοτιμίας του νομίσματός τους και της ισορροπίας του

⁹ Cohen, B.J., Are Monetary Unions Inevitable?

ισοζυγίου πληρωμών τους, με αντάλλαγμα τον καταμερισμό της ευθύνης ως προς την ισοτιμία του ευρώ σχετικά με τα νομίσματα τρίτων χωρών και ως προς την ισορροπία του συλλογικού ισοζυγίου πληρωμών των χωρών της ζώνης του ευρώ. Η σταθερότητα των τιμών είναι προαπαιτούμενο της ένωσης, ενώ οι εθνικές δημοσιονομικές πολιτικές (δημόσια έσοδα & δαπάνες) οφείλουν να υπόκεινται σε πειθαρχία και έλεγχο του σχεδόν ισοσκελισμένου ή πλεονασματικού προϋπολογισμού. Το ευρώ συνεισφέρει στην ισορροπία του διεθνούς νομισματικού συστήματος από την κυριαρχία του δολαρίου (τα οποίο αποτελεί νόμισμα για το 60% του διεθνούς εμπορίου, για το 12% αμερικανικών επι των παγκοσμίων εξαγωγών).¹⁰

2. Σύντομο Χρονολόγιο της Κρίσης στην Ευρωζώνη

Τον Ιανουάριο του 2009, η Ευρώπη γιόρτασε τα 10 έτη από την εισαγωγή του ευρώ, όταν το 1999 οι πρώτες 11 χώρες κράτη μέλη υιοθέτησαν το νέο νόμισμα. Παρά τον έντονο σκεπτικισμό που προηγήθηκε τα χρόνια πριν το εγχείρημα, η γενική αντίληψη για την πρώτη δεκαετία ήταν ότι επρόκειτο για μία «αδιαμφισβήτητη επιτυχία» και «πυλώνας μακροοικονομικής σταθερότητας» που βοήθησε την Ευρώπη να αντιμετωπίσει την παγκόσμια κρίση του 2007-2008. Δυστυχώς η αισιοδοξία αποδείχτηκε πρόωρη, με την αποκάλυψη του κρατικού ελλείματος της Ελλάδας, όχι μόνο σε σημαντικά υψηλότερες τιμές από τις εκτιμώμενες αλλά και από τις εν γένει επιτρεπόμενες, βάσει Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Η υποτίμηση της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδας και η εκτίναξη των spreads των ελληνικών ομολόγων, σήμανε την έναρξη της κρίσης της Ευρωζώνης.¹¹ Παρά την εφαρμογή των μέτρων λιτότητας το 2010, η ελληνική κυβέρνηση αναγκάστηκε να καταφύγει σε εξωτερική βοήθεια, λαμβάνοντας οικονομικά πακέτα από τα ευρωπαϊκά κράτη μέλη και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Ταυτόχρονα ελήφθησαν παράλληλα μέτρα, με τη δημιουργία θεσμών όπως το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας, ενώ το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης ενισχύθηκε από το six-pack (εξάπτυχο) και το two-pack (δίπτυχο), με στόχο την αποτελεσματικότερη εποπτεία και αντιμετώπιση του κινδύνου. Παρά τις προσπάθειες, η κρίση επιδεινώθηκε και ανέδειξε σημαντικά προβλήματα των κρατών μελών της περιφέρειας, όπως η Ιρλανδία και η Πορτογαλία, ενώ κορωνίδα συνέχισε να αποτελεί η Ελλάδα, για την οποία -παρά τα συνεχή μέτρα

¹⁰ Μούσης Ν., Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτικές

¹¹ Copelovitch, M., Frieden, J., Walter, S., The Political Economy of the Euro Crisis, σελ. 811-834

λιτότητας και το δεύτερο πακέτο στήριξης (μνημόνιο) τον Μάρτιο του 2012 – γινόταν πλέον ανοιχτή συζήτηση για την πιθανότητα εξόδου της από την Ευρωζώνη. Μαζί με την Ελλάδα, αποδέκτες πακέτων στήριξης ήταν η Ισπανία και η Κύπρος.¹²

Ενώ τα εσωτερικά μέτωπα των κρατών μελών σε ύφεση δοκιμάζονταν από τα μέτρα λιτότητας και την πολιτική αστάθεια λόγω εναλλαγών των κυβερνήσεων και του κοινωνικού αναβρασμού, στη ευρωζώνη γίνονταν προσπάθειες για ανασχεδιασμό της αρχιτεκτονικής της. Το Δημοσιονομικό Σύμφωνο του 2012 επέτεινε τις προσπάθειες δημοσιονομικού ελέγχου των κρατών μελών, ενώ και η ΕΚΤ υπό τη νέα ηγεσία του Μάριο Ντράγκι και την περίφημη δήλωσή του ότι «θα κάνουμε ότι είναι δυνατό για τη διατήρηση του ευρώ» ανήγγειλε το Πρόγραμμα (OMT) αγοράς ομολόγων χωρών της Ευρωζώνης, ανοίγοντας το δρόμο για την εφαρμογή της ποσοτικής χαλάρωσης της ΕΚΤ. Ακολούθησε μία περίοδος σχετικής σταθερότητας, με ανάκαμψη κάποιων χωρών και έξοδό τους από τα πακέτα στήριξης (Ιρλανδία το 2013, Ισπανία και Πορτογαλία το 2014). Εξαίρεση αποτέλεσε η Ελλάδα, που επανάφερε την κρίση στο επίκεντρο με την νέα αριστερή κυβέρνηση να οδηγείται το 2015 οριακά στην άτακτη χρεωκοπία και την έξοδο της χώρας από την ευρωζώνη, γεγονός που εντέλει αποφεύχθηκε με την παροχή του τρίτου πακέτου στήριξης της χώρας από τα κράτη μέλη. Συνολικά, φαίνεται πως η τρέχουσα αποτελεί περίοδο επανάκαμψης και πως ο βραχυχρόνιος πανικός έλαβε τέλος, ωστόσο οι προκλήσεις, τόσο για την ευρωζώνη συνολικά όσο και για τα ασθενή κράτη μέλη, παραμένουν πολύ μεγάλες. Η ανάπτυξη είναι είτε σε αρνητικούς ρυθμούς, είτε στάσιμη στις περισσότερες χώρες, η ανεργία είναι σε πρωτοφανή επίπεδα, κυρίως στις νέες ηλικίες, και το ζήτημα του δημόσιου χρέους παραμένει ανοιχτό και ακανθώδες. Η κρίση ανέδειξε τις δυσκολίες στη συνδιαχείριση κρίσεων μίας συνομοσπονδίας κρατών με οικονομικά αλλά όχι πολιτικά δεσμά.¹³ Όμως, ουσιαστικά τα δομικά και διαχειριστικά κενά της λειτουργίας της ευρωζώνης ήταν αυτά που επέτρεψαν τη γένεση της κρίσης και έως ένα βαθμό την επέτειναν.¹⁴

¹² Copelovitch, M., Frieden, J., Walter, S., *The Political Economy of the Euro Crisis*, σελ. 811-834

¹³ Copelovitch, M., Frieden, J., Walter, S., *The Political Economy of the Euro Crisis*, σελ. 811-834

¹⁴ Βαλλιανάτου Α., Απαντήσεις σε ερωτηματολόγιο τεκμηρίωσης πτυχιακής

Γ. Αναλύοντας τα λάθη

1. Εισαγωγή στον πυρήνα του ζητήματος

Για πρώτη φορά, αναδεικνύονται τόσο βίαια οι αδυναμίες της ευρωπαϊκής ένωσης, με πρωταρχική την ανισορροπία μεταξύ ισχυρής και ασθενούς πτέρυγας της. Η κρίση, θέτει σε δοκιμασία το σύστημα της Ευρωζώνης, καταδεικνύοντας σοβαρές δομικές και λειτουργικές αδυναμίες του οικοδομήματος, προκαλώντας μία σειρά από θεσμικές και διαχειριστικές αλλαγές. Η κρίση της ευρωζώνης, εξαιτίας των δομικών αδυναμιών, μεταβάλλεται συνεχώς καθώς αφορά σε πολλαπλές, αλληλεξαρτώμενες κρίσεις. Εκκίνησε ως κρίση του ευρωπαϊκού χρηματοπιστωτικού συστήματος και ύφεσης, και εξελίχθηκε σε κρίση ρευστότητας για τις χώρες της περιφέρειας, σε συνέχεια σε κρίση χρέους και φερεγγυότητας αυτών, και σήμερα εξακολουθεί και εκφράζεται ως κρίση συνοχής και **καθαρτής ύπαρξης της ευρωζώνης**.¹⁵ Αυτή η εξέλιξη από μόνη της (μετάλλαξη και συνεχής επιδείνωση της κατάστασης) αποδίδει μεγάλη ευθύνη στα κράτη μέλη αλλά κυρίως, στους θεσμούς διακυβέρνησης της ευρωζώνης.

2. Οι αρχιτεκτονικές – δομικές αστοχίες της ευρωζώνης

Η κρίση στην ευρωζώνη εκκινεί ως κρίση του ισοζυγίου πληρωμών, που πυροδοτήθηκε μία ξαφνική παύση εισροής κεφαλαίου στα κράτη μέλη της ευρωζώνης με μεγάλα ελλείμματα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, και τα οποία ήταν εξαρτώμενα από τον ξένο δανεισμό. Ενισχύθηκε στη συνέχεια από την έλλειψη του -συνήθους σε περιόδους κρίσης- εργαλείου της υποτίμησης, αλλά και του δανειστή έσχατης καταφυγής.¹⁶ Ειδικότερα, ο δανεισμός έσχατης καταφυγής από την αντίστοιχη κεντρική τράπεζα αποτελεί μία θεμελιώδη σταθεροποιητική δυνατότητα των κρατών μελών, η οποία έπαψε να υφίσταται για τα κράτη μέλη από την ίδρυση της ευρωζώνης. Ξαφνικά αναγκάστηκαν να συσσωρεύσουν χρέος σε ένα νόμισμα του οποίου δεν διατηρούσαν τον έλεγχο, και ως αποτέλεσμα, δεν μπορούσαν να εγγυηθούν την διαρκή διαθεσιμότητα κεφαλαίου προς υποστήριξη του κρατικού χρέους. Πριν τη νομισματική ένωση, τα κράτη μπορούσαν αυτόνομα να εκδώσουν χρέος στο νόμισμά τους με τη σιωπηρή εξασφάλιση της διαθεσιμότητας κεφαλαίου

¹⁵ Κότιος Αγ., Γαλανός Γ., Ρουκανάς Σ., Η Ελληνική Κρίση και η Κρίση του Συστήματος Διακυβέρνησης της Ευρωζώνης

¹⁶ Baldwin R. και λοιποί, Rebooting the Eurozone: Step 1—Agreeing a crisis Narrative

για την αποπληρωμή των ομολογιούχων κατά τη λήξη του ομολόγου, υπό την αίρεση ότι μία αυτόνομη χώρα διαθέτει τη δύναμη επιβολής στην κεντρική τράπεζα να παρέχει ρευστότητα σε περίοδο κρίσης.¹⁷

Κατά το σχεδιασμό της ευρωζώνης δεν λήφθηκε σοβαρά υπόψη το γεγονός ότι η έλλειψη εγγυήσεων από τις κυβερνήσεις των κρατών μελών μπορούσε να πυροδοτήσει αυτοεκπληρούμενες κρίσεις ρευστότητας, που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε προβλήματα φερεγγυότητας. Αυτό συνέβη σε χώρες όπως η Ιρλανδία, η Ισπανία και η Πορτογαλία. Όταν οι επενδυτές έχασαν την εμπιστοσύνη τους σε αυτές τις χώρες, πούλησαν μαζικά τα κρατικά ομόλογα των χωρών αυτών, οδηγώντας τα επιτόκια σε πολύ υψηλά επίπεδα. Συμπληρωματικά, τα έσοδα από τις πωλήσεις αυτές επενδύθηκαν σε «ασφαλείς» χώρες, όπως η Γερμανία. Σαν αποτέλεσμα, υπήρξε μαζική εκροή ρευστότητας από τις προβληματικές χώρες, καθιστώντας αδύνατο για τις αντίστοιχες κυβερνήσεις την χρηματοδότηση του χρέους τους με λογικά επιτόκια.¹⁸

Η κρίση ρευστότητας με τη σειρά της ενεργοποίησε ένα επιπλέον φαινόμενο, καθώς ανάγκασε τα κράτη μέλη να απενεργοποιήσουν τους αυτόματους σταθεροποιητές.¹⁹

Τα ασθενή κράτη μέλη σε αναζήτηση κεφαλαίου, υποχρεώθηκαν σε άμεσα προγράμματα λιτότητας, με περιστολή δαπανών και επιβολή φόρων, που είχε ως αποτέλεσμα την βαθιά ύφεση. Η ύφεση με τη σειρά της μείωσε τα κρατικά έσοδα, εξαναγκάζοντας σε ενίσχυση των προγραμμάτων λιτότητας.²⁰

Σημειώνεται επιπλέον πως ο ρόλος των αγορών είναι ιδιαίτερης σημασίας σε μία νομισματική ένωση. Ωθούν τις χώρες σε κακή ισορροπία, η οποία χαρακτηρίζεται από αυξανόμενα υψηλά επιτόκια που πυροδοτούν αυστηρά μέτρα λιτότητας, που με τη σειρά τους οδηγούν σε αποπληθωριστικό σπινάλ που επιδεινώνει το δημοσιονομικό χρέος. Τα κράτη μέλη που υπόκεινται σε μία κακή ισορροπία, βιώνουν μακριές περιόδους οικονομικής ύφεσης που κλυδωνίζει την πολιτική και κοινωνική αποδοχή της ευρωζώνης.

Τέλος, η επόμενη αρχιτεκτονική αποτυχία προέρχεται από το γεγονός ότι κράτη μέλη που βιώνουν κακή ισορροπία, έρχονται άμεσα αντιμέτωπα με τραπεζικές κρίσεις, ως

¹⁷ De Grauwe, P., Design Failures in Europe: Can they be fixed?

¹⁸ De Grauwe, P., Design Failures in Europe: Can they be fixed?

¹⁹ Automatic stabilizer - Εργαλεία δημοσιονομικής πολιτικής, τα οποία επηρεάζουν αυτόματα τη συνολική ζήτηση, προς μια κατεύθυνση αντίθετη από αυτή που βρίσκεται ο οικονομικός κύκλος <http://crisisobs.gr/>

²⁰ De Grauwe, P., Design Failures in Europe: Can they be fixed?

άμεσο επακόλουθο του σφιχτού εναγκαλισμού των κυβερνήσεων και των αντίστοιχων εθνικών τραπεζών. Η κατάρρευση των κρατικών ομολόγων ζημιώνει επιπλέον τους ισολογισμούς των τραπεζών που φέρουν τους εν λόγω τίτλους, οι οποίες απειλούνται να χαρακτηριστούν αφερέγγυες. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα εκκίνησε ενέργειες παροχής ρευστότητας στα τραπεζικά συστήματα των ασθενών χωρών μόνο όταν απειλήθηκαν οι αντίστοιχες τράπεζες, και όχι νωρίτερα όταν απειλήθηκαν τα κυρίαρχα κράτη καθαυτά.²¹ Μία βασική συστηματοποίηση των σημαντικών δομικών προβλημάτων της ευρωζώνης, όπως αυτή καταγράφεται στη βιβλιογραφία, ακολουθεί στην συνέχεια.

α) Η αδυναμία στην άσκηση του βασικού μέσου ενός κράτους, της νομισματικής του πολιτικής. Η ευρωπαϊκή κοινή νομισματική πολιτική (σε αντίθεση με άλλες χώρες πχ ΗΠΑ), έχει αποκλειστικό στόχο τη διασφάλιση της νομισματικής σταθερότητας, με ανώτατο μέσο ετήσιο πληθωρισμό το 2%. Η συγκεκριμένη πολιτική αποτελεί **μεταφορά του μονεταριστικού μοντέλου της Bundesbank από εθνικό σε υπερεθνικό επίπεδο**, και εξυπηρετεί μόνο τις Βόρειες χώρες, συγκεκριμένα την Γερμανία, η οποία το έθεσε σαν ορο για την συμμετοχή της στην ΟΝΕ. Όπως υποστηρίζει ο Moravšik²², το βασικό κίνητρο της Γερμανίας για το κοινό νόμισμα αποτέλεσε η προώθηση της ίδιας οικονομικής της ευμάρειας διαμέσου της ανοικτής αγοράς, των ανταγωνιστικών συναλλαγματικών ισοτιμιών και της αποπληθωριστικής νομισματικής πολιτικής -σαφώς πολύ περισσότερο από την επικρατούσα αντίληψη περί της ενίσχυσης της επανένωσής της, ή της πραγμάτωσης ενός φεντεραλιστικού προτύπου στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής ένωσης. Οι περισσότερες γερμανικές επιχειρήσεις και κυβερνώντες πίστευαν πως η ευρωπαϊκή οικονομία θα υποστηριζόταν καλύτερα από ανεξάρτητες κεντρικές τράπεζες στο πρότυπο της Bundesbank, με προτεραιότητα τα χαμηλά επίπεδα πληθωρισμού έναντι της ανάπτυξης ή της εργασίας. Χώρες όπως η Γαλλία, η Ιταλία και η Ισπανία, οι οποίες παραδοσιακά χαρακτηρίζονταν από περισσότερο αδύναμα νομίσματα, αντιλήφθηκαν την νομισματική ένωση ως το όχημα για αντιγράψουν την επιτυχία της Γερμανίας υιοθετώντας χαμηλό πληθωρισμό, χαμηλά επιτόκια, επανασχεδιασμό της δομής της οικονομίας τους και διεθνείς επενδύσεις. Επιπλέον, είδαν το ευρώ ως ένα εργαλείο για να φέρουν τη Γερμανία πιο κοντά στο οικονομικό τους μοντέλο. Οι

²¹ De Grauwe, P., Design Failures in Europe: Can they be fixed?

²² Moravšik, A., Europe After Crisis – How to sustain a Common Currency

παραπάνω οικονομίες της περιφέρειας υπέστησαν διάφορες κρίσεις χρέους και ισοτιμιών στις δεκαετίες 1970-1980, που υποδαυλίσθηκαν από τη μεγάλη διαφορά σε τιμές, δαπάνες και μισθούς που επικρατούσαν ανάμεσα σε αυτές τις χώρες και τη Γερμανία. Προς αποφυγή επανάληψης αυτών των φαινομένων, προσδοκούσαν στην συναίνεση της Γερμανίας σε μία ευρωπαϊκή δομή που θα επέτρεπε υψηλότερη οικιακή δαπάνη, αύξηση μισθών και πληθωρισμό, με την προοπτική οι δύο διαφορετικές προσεγγίσεις να συναντώνταν περίπου στη μέση. Η προσδοκία δεν έγινε πράξη ωστόσο.

Ακόμα και ο Jacques Delor, Πρόεδρος της Κομισιόν από το 1985-1990 και ένας από τους «πατέρες» του ευρώ, εισέπραξε το κοινό νόμισμα ως αποτυχία καθώς δεν στάθηκε εφικτό η Γερμανία να πεισθεί για έναν συμβιβασμό. Ο μη διαπραγματεύσιμος όρος της Γερμανίας για το κοινό νόμισμα ήταν μία Ευρωπαϊκή Τράπεζα ακόμα πιο ανεξάρτητη και με στόχους αποπληθωρισμού από την Bundesbank, χωρίς καμία πρόβλεψη για δημοσιονομικές μεταβιβάσεις ή μέσο διάσωσης μεταξύ των κρατών μελών.²³ Σύμφωνα με τον Janet, η Γερμανία θυσίασε το γερμανικό νόμισμα για να εισάγει την κουλτούρα της οικονομικής σταθερότητας στη βάση συγκεκριμένων κανόνων σε ολόκληρη στην ΟΝΕ.²⁴ Παράλληλα, ο Σ. Μπλαβούκος σημειώνει πως η νομισματική σταθερότητα που ευαγγελίζεται η Γερμανία έχει ιστορικούς λόγους και είναι απόλυτα κατανοητή και λογική υπό κάποιες προϋποθέσεις. Δεν μπορούμε επομένως να αποδώσουμε σε εκείνη όλα τα δεινά της Ευρωζώνης, ως αποδιοπομπαίος τράγος. Σίγουρα, ωστόσο, η χαλάρωσή της θα διευκόλυνε την έξοδο της Ευρωζώνης από την κρίση. Αλλά αυτό προσκρούει στην εσωτερική πολιτική σκηνή και τις εγχώριες κοινωνικοπολιτικές διαδράσεις στη Γερμανία.²⁵

Η Γερμανία χαρακτηρίζεται από τον Kundnani²⁶ ως γεωοικονομικό κράτος, καθώς διαθέτει την οικονομική ελευθερία που της δίνει δυνατότητα να δρα επιλεκτικά και κατά το συμφέρον της, πότε πολυμερώς και πότε διμερώς. Εκτός από μέγας εξαγωγέας στην ΕΕ, είναι επίσης σημαντικός εξαγωγέας διεθνώς, κυρίως σε Κίνα. Λόγω της θέσης ισχύος που κατέχει στην ΕΕ, κατηγορείται για επιβολή οικονομικής πολιτικής αποπληθωρισμού και σταθερότητα τιμών με τρόπο ώστε να διατηρεί και να αυξάνει τα πλεονάσματα με την εξαγωγική της δραστηριότητα, και να μην επιτρέπει

²³ Moravcsik, A., Europe After Crisis – How to sustain a Common Currency

²⁴ Jamet, J-F., EU Economic Governance : The French View

²⁵ Μπλαβούκος, Σ., Απαντήσεις σε ερωτηματολόγιο τεκμηρίωσης πτυχιακής

²⁶ Kundnani H., Germany as a Geo-economic Power

την εξάσκηση άλλων πολιτικών και στόχων, όπως της οικονομικής μεγέθυνσης, αναπτυξιακά ζητήματα, αναδιανομή του εισοδήματος, ανεργία, που θα βελτιώναν τις οικονομίες των χωρών του νότου και άρα θα σταθεροποιούσαν την ΕΕ. *Λειτουργεί κατ' επέκταση ως ανταγωνιστής και όχι ως εταίρος.*

β) Η υπερεθνικοποίηση της νομισματικής πολιτικής δεν συνοδεύτηκε από υπερεθνικοποιήσεις άλλων τομέων της οικονομικής πολιτικής, ως θα όφειλε για ισορροπία. Διαφορετικά, **η νομισματική ένωση θα έπρεπε να ακολουθείται από μια αντίστοιχη οικονομική ένωση.** Παρά τους περιορισμούς της νομισματικής πολιτικής, η δημοσιονομική, η εισοδηματική και η κοινωνική πολιτική παραμένουν στην δικαιοδοσία των κρατών μελών, με αποτέλεσμα την όξυνση του ανταγωνισμού στην άσκηση των πολιτικών αυτών και μείωση για μια αυτοδύναμη εθνική πολιτική. Η **μείωση της παρεμβατικής ικανότητας των κρατών** μελών προκύπτει ως αποτέλεσμα της υπερεθνικοποίησης της νομισματικής πολιτικής, των περιορισμών στην άσκηση της δημοσιονομικής πολιτικής και η εξαφάνιση της εθνικής συναλλαγματικής πολιτικής. Σε περιόδους ύφεσης τα κράτη, μη έχοντας άλλο μέσο, καλούνται να εφαρμόζουν μέτρα εισοδηματικής και διαρθρωτικής πολιτικής, τα οποία προκαλούν κοινωνικές αντιδράσεις.²⁷

Τα κράτη είναι δέσμια, αλλά και έκθετα. Αυτό είναι έκδηλο αν λάβουμε υπόψη το παράδειγμα ενός σύγχρονου φεντεραλιστικού τύπου κράτους, όπως οι ΗΠΑ, όπου το ίδιο τραπεζικό σύστημα ισχύει από άκρη σε άκρη. Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση χρηματοδοτεί απευθείας ένα μεγάλο μέρος των κρατικών δαπανών, ενώ το εργατικό δυναμικό μετακινείται πολύ πιο εύκολα εντός της επικράτειας. Υπό αυτές τις συνθήκες, μία υποθετική οικονομική κατάρρευση ενός κρατιδίου δεν θα μπορούσε να απειλήσει την ύπαρξη του τραπεζικού συστήματος, καθώς το ομοσπονδιακό κράτος εγγυάται την ύπαρξή του. Επιπλέον, ένα ομόσπονδο κρατίδιο δεν παρουσιάζει καμία πιθανότητα εξόδου από τη ζώνη του δολαρίου.

Η ευρωπαϊκή νομισματική ένωση φαίνεται να αντιπροσωπεύει τα χειρότερα χαρακτηριστικά και των δύο μοντέλων. Τα κράτη μέλη δεν είναι αυτόνομες κυρίαρχες χώρες με σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες, παράλληλα όμως δεν επωφελούνται από αυτόματες δικλείδες ασφαλείας ενός σύγχρονου ομοσπονδιακού

²⁷ Κότιος Αγ., Γαλανός Γ., Ρουκανάς Σ., Η Ελληνική Κρίση και η Κρίση του Συστήματος Διακυβέρνησης της Ευρωζώνης

κράτους, ενώ ταυτόχρονα η νομισματική ένωση είναι λιγότερο αξιόπιστη από εκείνη ενός ομοσπονδιακού κράτους.²⁸

Μία νομισματική ένωση, σε αντίθεση με μία ομοσπονδιακή ένωση, δεν αποτελεί τραπεζική ένωση. Στην πρώτη περίπτωση, κάθε χώρα είναι υπεύθυνη για το αντίστοιχο τραπεζικό σύστημά της, και η ισχύς των τραπεζών είναι ανάλογη με την αξιοπιστία των αντίστοιχων κυβερνήσεων, των οποίων το χρέος στηρίζουν.

γ) Σύμφωνα με τον Δ. Κατσικά²⁹, η ONE ήταν εξ αρχής ένα πολιτικό Project και δικαιολογήθηκε οικονομικά από τη θεωρία της ενδογενούς σύγκλισης, σύμφωνα με την οποία ακόμα και αν δεν είσαι από πριν βέλτιστη νομισματική περιοχή, αφού υιοθετήσεις ένα νόμισμα, μπορεί το ίδιο το νόμισμα να βοηθήσει στη σύγκλιση, εκτίμηση ωστόσο που δεν πραγματοποιήθηκε. Η **ευρωζώνη απέχει μακριά από το υπόδειγμα του βέλτιστου νομισματικού χώρου** για πολλούς λόγους, και κυρίως, επειδή εντάσσει χώρες με διαφορετικές διαρθρώσεις και ανταγωνιστικές δυνατότητες και με χαμηλό βαθμό κινητικότητας των συντελεστών παραγωγής. Ευθύς εξ αρχής, το κοινό νόμισμα σήμαινε υψηλό ρίσκο σε κάποια κράτη μέλη της περιφέρειας. Τα κράτη με ελλείμματα, όπως η Ελλάδα και η Ιταλία, από την στιγμή που δεν κατέστη εφικτό να «πεισθεί» η Γερμανία για ενσωμάτωση επιπλέον οικονομικών στόχων πέραν αυτών που είχε ορίσει, έθεταν σε κίνδυνο την μελλοντική τους ευμάρεια, βάσει της ικανότητάς τους να προσαρμοστούν στα γερμανικά πρότυπα της μισθολογικής πειθαρχίας, κρατικών δαπανών και διεθνούς ανταγωνιστικότητας. Ωστόσο, η επίτευξη των στόχων είναι εξαιρετικά δύσκολη, καθώς αυτοί αποτελούν προϊόντα κοινωνικών συνθηκών και εθνικής πολιτικής ιστορίας. Η ευρωζώνη έπρεπε να γίνει ένας βέλτιστος νομισματικός χώρος, με αρκετά ομοειδή οικονομική συμπεριφορά, προκειμένου να δικαιολογήσει την ύπαρξη ενός ενιαίου νομίσματος.³⁰ Στην πραγματικότητα, η επίτευξη αυτού του στόχου θα ήταν εξαιρετικά δύσκολη, όπως άλλωστε αποδεικνύουν τα γεγονότα. Το σύστημα του ευρώ απαιτεί την παραίτηση από τη χρήση εργαλείων των χωρών, που τα κράτη μέλη παραδοσιακά χρησιμοποιούσαν στην προσπάθεια γεφύρωσης του χάσματος με τη Γερμανία. Αυτά περιλάμβαναν έλεγχο των επιτοκίων και διάθεσης χρήματος, περιορισμό στη ροή κεφαλαίων και χειραγώγηση συναλλαγματικής ισοτιμίας. Φαίνεται ωστόσο ότι οι

²⁸ Wolf, M., The Shifts and the Shocks, σελ. 64-74

²⁹ Κατσίκας, Δ., Απαντήσεις σε ερωτηματολόγιο τεκμηρίωσης πτυχιακής, Παράρτημα

³⁰ Moravcsik, A., Europe After Crisis – How to sustain a Common Currency

ιθύνοντες του ευρώ θεωρήσαν εφικτή μία σύγκλιση των χωρών προς το γερμανικό μοντέλο, ή αντιστοίχως μία «υποχώρησης» της Γερμανίας, καθώς ελήφθησαν λίγα μέτρα που να περιλαμβάνουν παραμέτρους όπως κατάρρευση τραπεζών, κρίσεις χρέους ή άλλες πιθανές αποτυχίες.³¹

Παράλληλα, ο χρονισμός εισόδου στην ένωση, για χώρες που επιδεικνύουν αδυναμίες, όφειλε να είναι διαφορετικός. Η νομισματική ολοκλήρωση χωρών με διαφορετικές οικονομικοπολιτικές και νομισματικές κουλτούρες δημιουργεί a priori προβλήματα κατά τη λήψη των αποφάσεων και την οικονομική λειτουργική συμβίωση. Το γεγονός αυτό ερμηνεύει τόσο τη διαφορετική πορεία εντός της ΟΝΕ των οικονομιών των χωρών μελών της, όσο και τις αποκλίνουσες αντιλήψεις ως προς τις πολιτικές αντιμετώπισης της κρίσης. Αντιστοίχως, η νομισματική ένωση αναπόφευκτα δημιούργησε **αύξηση του ενδοευρωπαϊκού εμπορικού ανταγωνισμού, ο οποίος ωστόσο διευρύνει τις ανισότητες** λόγω διαφοροποιημένης ανταγωνιστικότητας και διαφορετικού σημείου εκκίνησης των χωρών στο νέο ανταγωνιστικό περιβάλλον, με αποτέλεσμα περαιτέρω συγκέντρωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων στις ήδη ανεπτυγμένες περιοχές της Ευρώπης, οι οποίες χαρακτηρίζονται από οικονομική συγκέντρωση, σύγχρονες υποδομές, τεχνολογικό δυναμισμό, εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό, υψηλή προσβασιμότητα κλπ.³² Όπως αναφέρει ο Λ. Τσούκαλης, ίσως οι βέλτιστες νομισματικές περιοχές να μην υπάρχουν, και απλώς να δημιουργούνται, εν μέρει τουλάχιστον, με πολιτική βούληση. Ωστόσο μία μεγάλη νομισματική περιοχή με τεράστια ανομοιογένεια, περιορισμένη κινητικότητα της εργασίας και πολύ αδύναμους κοινούς θεσμούς (περιλαμβανομένης και της αυτόματης μεταφοράς όρων μέσω ενός κοινού προϋπολογισμού) σίγουρα απέχει τεράστια απόσταση από το να αποτελεί βέλτιστη νομισματική περιοχή.³³

δ) Απουσία μηχανισμών πρόληψης και διαχείρισης κρίσεων. Αποδίδεται εν πολλοίς στην αφελή προσδοκία των ιθύνοντων της κατασκευής του οικοδομήματος πως η νομισματική σταθερότητα και η δημοσιονομική πειθαρχία θα απέτρεπαν την εμφάνιση διαταραχών στην ευρωζώνη, ή αυτές θα περιορίζονταν σε μεμονωμένα κράτη, χωρίς κίνδυνο μετάδοσης σε άλλα μέλη. Ο κίνδυνος εμφάνισης ασυμμετρικών

³¹ Moravcsik, A., Europe After Crisis – How to sustain a Common Currency

³² Παπαστάμκος Γ., Κότιος Αγ., Η κρίση της ευρωζώνης, κρίση του συστήματος ή της πολιτικής?

³³ Τσούκαλης Λ., Απαντήσεις σε ερωτηματολόγιο τεκμηρίωσης πτυχιακής

διαταραχών αγνοήθηκε. Συμπληρωματικά, η ευρωζώνη διακρίνεται για την **έλλειψη μηχανισμών αλληλεγγύης** στην μεταφορά εισοδημάτων από τις χώρες που ωφελούνται περισσότερο από την ένωση, προς τις χώρες που εμφανίζουν ελλείματα στον εσωτερικό τους ανταγωνισμό –σε αντίθεση με τα ομόσπονδα κράτη (ΗΠΑ, Γερμανία) που εφαρμόζουν εξισωτικές πληρωμές υπέρ των φτωχότερων περιφερειών τους. Η εξισορρόπηση του ισοζυγίου πληρωμών εντός της ευρωζώνης αγνοήθηκε, και το βάρος της προσαρμογής φέρουν αποκλειστικά τα ελλειμματικά κράτη μέλη, η (υψηλή) χρηματοδότηση των οποίων επαφίεται στις αγορές. Σε συνέχεια αυτού, εμφανίζεται εξάρτηση των κρατών μελών από τις χρηματοπιστωτικές αγορές, από την στιγμή που εκλείπει το «έσχατο καταφύγιο» καταφυγής ενός κράτους μέλους στην κεντρική του τράπεζα σε περιόδους κρίσεων ρευστότητας ή φερεγγυότητας.³⁴ Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών έχει ως αποκλειστικό στόχο την σταθερότητα των τιμών, και καθιστά απαγορευτική την άμεση ή έμμεση χρηματοδότηση του δημοσίου τομέα των κρατών μελών και θεσμών της ένωσης. Συνεπώς, τα κράτη μέλη μπορούν να χρηματοδοτούν τα ελλείματα τους αποκλειστικά μέσω των χρηματοπιστωτικών αγορών, βάσει της πιστοληπτικής τους αξιολόγησης, που προσδιορίζεται από τους οίκους αξιολόγησης, για τους οποίους παρατηρείται πως παρότι είναι διεθνοποιημένοι, δεν υφίστανται διεθνοποιημένη εποπτεία. Επίσης, ιδιωτικά σχήματα και συμφέροντα εκτός Ευρώπης, εμφανίζονται επικυρίαρχα έναντι των ευρωπαϊκών θεσμών και κρατών.³⁵ Οι επί πολλά έτη υπερβολικά θετικές αξιολογήσεις των χωρών της κρίσης, μετατράπηκαν σε υπερβολικά αρνητικές, επιθετικές και άκαιρες, εγείροντας ζητήματα διαφάνειας και νομιμοποίησης των εν λόγω οίκων.

Η απουσία μηχανισμών αλληλεγγύης, κατά τον Δ. Κατσίκας, συμβαίνει γιατί δεν υπήρχαν εξαρχής, λόγω της εντύπωσης πως κάποιοι θα πληρώνουν μονίμως κάποιους άλλους. Με δεδομένο ότι η Ελλάδα και η Ιταλία μπόρεσαν στην ευρωζώνη -ενώ βάσει θεωρίας βέλτιστης περιοχής δεν θα έπρεπε να έχει συμβεί, η Γερμανία γνωρίζει εξαρχής ότι θα πρέπει να τους πληρώνει, και είναι κάτι που φυσικά δεν επιδιώκει. Οι χώρες τις περιφέρειας θα έπρεπε πρώτα να φτάσουν τα επίπεδα ανάπτυξης και ανταγωνιστικότητας του Βορρά πριν την μετάβαση σε τέτοιου είδους μηχανισμούς, ώστε μετά να είναι πιο συμμετρική η κατανομή των βαρών. Φέρνει ως ανάλογο

³⁴ Κότιος Αγ., Γαλανός Γ., Ρουκανάς Σ., Η Ελληνική Κρίση και η Κρίση του Συστήματος Διακυβέρνησης της Ευρωζώνης

³⁵ Παπαστάμκος Γ., Κότιος Αγ., Η κρίση της ευρωζώνης, κρίση του συστήματος ή της πολιτικής?

φεντεραλιστικό παράδειγμα τον ιταλικό Νότο, ο οποίος ζει επι δεκαετίες με τη χρηματοδότηση του ιταλικού Βορρά, χωρίς επιτυχία αντιστροφής της δομής του και αύξηση της ανταγωνιστικότητάς του. Συνεπώς η ύπαρξη και μόνο ενός τέτοιου θεσμού, δεν λύνει απαραίτητως τα προβλήματα, αντίθετα μπορεί να λειτουργήσει ως ένα είδος ηθικού κινδύνου. Οι χώρες του Βορρά αν δεν δουν πραγματικές μεταρρυθμίσεις και αλλαγή της οικονομίας πιο κοντά στα δικά τους πρότυπα δεν πρόκειται να δεχτούν τέτοιους μηχανισμούς, γιατί θα θεωρήσουν ότι όχι μόνο δεν θα επιλύσουν, αντιθέτως θα επιτείνουν το πρόβλημα, καθώς θα αποτελέσουν αντικίνητρο μεταρρυθμίσεων. Προφανώς είναι φαύλος κύκλος, αλλά εκκινεί από το γεγονός ότι δεν θα έπρεπε να υπάρχει - έτσι όπως είναι - η ευρωζώνη.³⁶

3. Ζητήματα πολιτικής, αλληλεγγύης και βούλησης

Η αρχιτεκτονική ασυμμετρία της ευρωζώνης, την έφερε πολύ κοντά στην κατάρρευση. Οι εισροή κεφαλαίων από το Βορρά στις χώρες της ασθενούς πτέρυγας, οδήγησε σε έκρηξη και στη συνέχεια σε φούσκα, της περιφέρειας. Καθώς η κρίση κάλπαζε, η φούσκα έσκασε. Τα Χρηματοπιστωτικά Ιδρύματα από άκρη σε άκρη της ευρωζώνης βρέθηκαν να έχουν στην κατοχή τους τρισεκατομμύρια ευρώ σε αμφιβόλου αξίας περιουσιακά στοιχεία.

Οι κυβερνήσεις της περιφέρειας υποχρεώθηκαν να διασώσουν τράπεζες με προβλήματα φερεγγυότητας και ρευστότητας, σε πολύ υψηλό κόστος. Το αποτέλεσμα ήταν μια κρίση χρέους της ευρωζώνης, με δάνεια που οι περιφερειακές χώρες δεν ήταν σε θέση να εξυπηρετήσουν απέναντι στους Βόρειους πιστωτές. **Το κέντρο βάρους πολύ σύντομα μεταφέρθηκε στον τρόπο με τον οποίο τα συσσωρευμένα χρέη και οι ανισορροπίες θα προσαρμόζονταν και θα διανεμόνταν.** Η αναμενόμενη «ασυμμετρία του βάρους προσαρμογής» σημαίνει ότι χώρες σε κρίση και/ή ελλειμματικές δεν έχουν άλλη επιλογή παρά να προσαρμοστούν. Αντιθέτως, οι πλεονασματικές χώρες δεν έχουν καμία τέτοια πίεση, και πέτυχαν στην μεταφορά ενός δυσανάλογου βάρους της προσαρμογής στις ελλειμματικές χώρες. Σαν απάντηση στην κρίση, επέμειναν στην εφαρμογή αυστηρών μέτρων λιτότητας με στόχο την όσο το δυνατόν πιστότερη στις αρχικές, εξυπηρέτηση των δανειακών

³⁶ Κατσίκας, Δ., Απαντήσεις σε ερωτηματολόγιο τεκμηρίωσης πτυχιακής

συμβάσεων. Στον αντίποδα, οι ελλειμματικές χώρες επέμειναν σε λιγότερο αυστηρές πολιτικές λιτότητας και πιο εκτεταμένη αναδιάρθρωση του χρέους των.³⁷

Οι κρίσεις χρέους και ισοζυγίου πληρωμών οδηγούν σε πολιτική σύγκρουση για την κατανομή του βάρους της προσαρμογής, όχι μόνο μεταξύ των χωρών αλλά και στο εσωτερικό των χωρών. Στο εσωτερικό των ελλειμματικών χωρών η σύγκρουση αφορούσε στο ποιος θα καλείτο να θυσιάσει για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση της εξυπηρέτησης του χρέους: Φορολογούμενοι, Χρηματοπιστωτικά Ιδρύματα, δημόσιοι υπάλληλοι, δικαιούχοι δημόσιων προγραμμάτων, ή άλλοι. Αντιστοίχως, οι δημόσιες συζητήσεις που κυριάρχησαν στις χώρες- δανειστές αφορούσαν στο αν και με ποιον τρόπο θα πρέπει να επωμιστούν ένα μέρος του βάρους προσαρμογής, καθώς και την υποστήριξη ή μη των Χρηματοπιστωτικών Ιδρυμάτων της περιφέρειας υπό την απειλή χρεωκοπίας.

Σαν αποτέλεσμα, η διαχείριση της κρίσης της ευρωζώνης χαρακτηρίστηκε από το debate της διανομής των βαρών, επηρεάζοντας σημαντικά την εκάστοτε κυβερνητική πολιτική.

Ελλείψει ελέγχου των συναλλαγματικών ισοτιμιών από τις μεμονωμένες χώρες, και του αντίστοιχου εργαλείου της υποτίμησης του νομίσματος ως μέσο ανάκαμψης, η κρίση συνεχίστηκε και βάθυνε. Όλα τα έθνη της ευρωζώνης σε θέση οφειλέτη έχουν εφαρμόσει αυστηρά μέτρα λιτότητας, το κόστος των οποίων έχουν επωμιστεί κατά κύριο λόγο οι δημόσιοι υπάλληλοι, δικαιούχοι δημόσιων δαπανών και οι εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα. Πολλές χώρες, ιδιαίτερα υπό την αιγίδα της Τρόικα, έχουν εφαρμόσει εκτεταμένες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, αν και οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις έχουν προχωρήσει πολύ πιο αργά και σε άλλες χώρες, όπως η Ιταλία ή η Γαλλία. Οι φορολογούμενοι των πιστωτριών χωρών έχουν μέχρι τώρα επωμιστεί το βάρος χρηματοδοτικών πακέτων διάσωσης ασύλληπτων διαστάσεων, ενώ οι επενδυτές έχουν επωφεληθεί από τα χαμηλά επιτόκια και την έμμεση υποστήριξη του κοινού για τις επενδύσεις τους στην περιφέρεια της ευρωζώνης.³⁸

Ως προς τον αμφιλεγόμενο ρόλο του **Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου**, κατά τον Hondson, το ΔΝΤ και η Κομισιόν λειτουργούν κατ' εξουσιοδότηση των κρατών

³⁷ Copelovitch, M., Frieden, J., Walter, S., The Political Economy of the Euro Crisis, σελ. 811-834

³⁸ Copelovitch, M., Frieden, J., Walter, S., The Political Economy of the Euro Crisis, σελ. 811-834

μελών ως επιβλέποντες την κρίση. Το ΔΝΤ συμμετέχει ως συνχρηματοδότης των παρασχεθέντων δανείων αλλά και σαν συνπαρατηρητής στην εξέλιξη της οικονομίας στην Ευρώπη. Το γεγονός αυτό αντικατοπτρίζει την νομική αβεβαιότητα των κρατών μελών στην παροχή δανείων σε άλλα κράτη μέλη μέσα από τις διακυβερνητικές συμφωνίες, περισσότερο όμως υποδεικνύει αμφιβολίες ως προς την αξιοπιστία της Κομισιόν ως παρατηρητής της κρίσης, της οποίας οι προσπάθειες για συμμόρφωση με τις συμφωνίες σταθερότητας και ανάπτυξης δεν έπεισαν τις διεθνείς αγορές. Η Κομισιόν, όπως φάνηκε μέσα από την κρίση, αντιμετωπίζει σύγκρουση συμφερόντων στον ρόλο της ως παρατηρητής της κρίσης, αλλά και ως φύλακας της Ευρωζώνης, υιοθετώντας συντηρητικές, γραφειοκρατικές γραμμές (όπως το ΔΝΤ), αλλά αντιστοίχως και ευελιξία όπου επιτρέπεται, λειτουργώντας κατά το δοκούν, και στερούμενη κατ' αυτόν τον τρόπο της απαιτούμενης αξιοπιστίας, θέτοντας έτσι την συμμετοχή του Διεθνούς Νομισματικού ταμείου ως αναγκαία.³⁹

α) Πολιτική έναντι οικονομικής θεώρησης. Η Οικονομική και νομισματική Ένωση αποτέλεσε ένα πρωτίστως πολιτικό εγχείρημα, με την αντίληψη του ενιαίου νομίσματος ως φυσικό επακόλουθο μίας διαδικασίας διαρκούς «ευρωπαϊκοποίησης», χωρίς ωστόσο να λάβει υπόψη ότι ο χώρος απείχε πολύ από το να αποτελεί μία άριστη νομισματική περιοχή. Η πολιτική έναντι της οικονομικής θεώρησης, κυριάρχησε, όταν η χάραξη της κοινής γραμμής χαρακτηριζόταν από μία ελαφρώς χαζοχαρούμενη διάθεση για το νέο κοινό νόμισμα⁴⁰, και με διάχυτη την αντίληψη πως οι αγορές αποτελούν τον πιο αποτελεσματικό μηχανισμό ελέγχου και αυτορρύθμισης της οικονομίας, και πως ο περιορισμός των δημοσίων δαπανών αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για να απολαμβάνουν οι κυβερνήσεις εμπιστοσύνη στη διαχείριση της μακροοικονομικής δραστηριότητας.⁴¹

Η κρίση του δημοσίου χρέους που κλυδωνίζει το ευρωπαϊκό οικοδόμημα και απειλεί ακόμα και με τη διάσπαση της ευρωζώνης, εξακολουθεί και χαρακτηρίζεται από πολιτικό χαρακτήρα, με την διαφορά πως υπολείπεται πολιτικής βούλησης, στρατηγικής και οράματος, συνδυαστικά στις δομικές αδυναμίες της Ένωσης. Η πολιτική αντιμετώπισης της κρίσης χρέους στην ευρωζώνη φαίνεται να υιοθετεί τα

³⁹ Hodson D., 2015, The IMF as a de facto institution of the EU: A multiple supervisor approach, σελ. 570-598

⁴⁰ Τσούκαλης Λ., Η Ευρώπη σε επικίνδυνο σταυροδρόμι

⁴¹ Παναγιωταρέα Ελ., Εισαγωγή: Η πολιτική της κρίσης στην Ευρωζώνη, σελ. 7-19

χειρότερα χαρακτηριστικά «της πόλης και του χωριού»: Αφενός ένα τρομακτικό έλλειμμα συλλογικής ευθύνης απέναντι σε ένα ατελές δημιούργημα στο οποίο όλοι προσχώρησαν οικειοθελώς και εν ονόματι του οποίου εκχώρησαν σημαντικό μέρος της εθνικής τους κυριαρχίας, αφετέρου καθοδηγούμενο από τις κοντόφθαλμες τάσεις διαχείρισης εσωτερικής πολιτικής, δηλαδή βάσει βραχυχρόνιων πολιτικών και εκλογικών αποτελεσμάτων, με διακηρύξεις για λύσεις και συμφωνίες χάρη στις οποίες εγκρίνονται οι αξιολογήσεις, αφήνοντας κατά μέρος το σημαντικό κομμάτι, που είναι η ουσία της υλοποίησής τους. Έτσι, παρότι η μέθοδος επίλυσης γίνεται όλο και περισσότερο διακυβερνητική, τα κράτη μέλη δεν πείθουν πως μπορούν να κερδίσουν την εμπιστοσύνη των αγορών και να βρουν το δισκοπότηρο, να αυξήσουν δηλαδή την ανταγωνιστικότητά τους σε ένα ρευστό παγκόσμιο σύστημα πολυμέρειας και επιθετικά αναδυόμενων οικονομιών.⁴²

Η κατανόηση της κρίσης χρέους στρέφεται επομένως σε δύο άξονες, τον εθνικό και τον υπερεθνικό. Η οικονομική πολιτική παραμένει εθνική υπόθεση ως προς τα αποτελέσματα και τις προσδοκίες σε κάθε εθνικό εκλογικό σώμα για την ανάπτυξη και την απασχόληση. Παράλληλα, η απουσία πραγματικής οικονομικής σύγκλησης συνοδεύεται από την απουσία υπερεθνικών θεσμών που να είναι σε θέση να αμβλύνουν της *de facto* ανισορροπίες των κρατών που συνθέτουν την ευρωζώνη. Η εξεύρεση λύσης και εξόδου από την κρίση οφείλει να λάβει υπόψη τις δυο αυτές παραμέτρους, προκειμένου να σχηματοποιήσει ένα σωστό μείγμα εθνικής και υπερεθνικής ανάληψης ευθυνών, και ως εκ τούτου, ανάλογων παρεμβάσεων. Η επίσημη δημόσια συζήτηση συνηθίζει να καταπιάνεται με τα λάθη και τις παραλείψεις των εθνικών οικονομικών πολιτικών, χωρίς να δίνει την ανάλογη βαρύτητα στους μηχανισμούς της υπερεθνικής αλληλεξάρτησης και τις συνέπειες που έχουν αυτοί στα εθνικά πολιτικά συστήματα. Σαφώς δεν υποστηρίζεται στο παρόν ότι η δημόσια συζήτηση αποποιείται των ευθυνών του ευρωπαϊκού μηχανισμού – άλλωστε υπάρχει διαρκής αναφορά αξιακής αμφισβήτηση της ευρωζώνης ως ολότητα- πρακτικά όμως, σε επίπεδο θεραπείας πλέον, παρατηρούμε πως δεν της αποδίδεται πρέπουσα σημασία, άρα και ευθύνη. Πως διαφορετικά να εξηγηθεί η εμμονική προσκόλληση της ευρωπαϊκής ηγεσίας στην πολιτική λιτότητας, η οποία έχει επιβληθεί ως η κατεξοχήν θεραπεία ως έξοδο από την κρίση, η οποία χρίζει ένοχες τις αδύναμες περιφερειακές οικονομίες χωρίς να λαμβάνει υπόψη τις σοβαρές

⁴² Παναγιωταρέα Ελ., Εισαγωγή: Η πολιτική της κρίσης στην Ευρωζώνη, σελ. 7-19

αδυναμίες της νομισματικής ένωσης. Η πολιτική λιτότητας μέχρι στιγμής, πέραν των αμφίβολων αποτελεσμάτων της, χαρακτηρίζεται από εσωστρέφεια και άγνοια του διεθνούς οικονομικού περιβάλλοντος και την απειλή ανταγωνιστικότητας που αποτελούν οι αναδυόμενες οικονομίες.⁴³

β) Το ζήτημα της οικονομικής διακυβέρνησης, και της «υπαρξιακής» μάχης της **υπερεθνικότητας απέναντι στον διακυβερνητισμό** στην ευρωζώνη δεν είναι πια ένα θέμα χαμηλής πολιτικής. Η κρίση επέτεινε την σημασία των ευαίσθητων πολιτικά θεμάτων που ενώ χρειάζονται επίλυση βαλτώνουν και αποσιωπώνται, και στασιμοποιούν έτσι την διαδικασία της ενοποίησης, συνεισφέροντας στην δημιουργία μίας ατελούς οικονομικής ένωσης. Όπου οι συνθήκες το επιτρέπουν, η κοινοτική μέθοδος επηρεάζει την οικονομική διακυβέρνηση στην ευρωζώνη, κυρίως στην νομισματική της διάσταση. Ουσιαστικά όμως παρατηρείται από το 2010 έντονη προσπάθεια της Γερμανίας και της Γαλλίας να προωθήσουν την διακυβερνητική προσέγγιση έναντι της κοινοτικής, και άρα την κυριαρχία του έθνους κράτους έναντι των υπερεθνικών δρώντων. Οι δύο αυτές χώρες είναι χωρίς αμφιβολία οι χώρες που έχουν τη μεγαλύτερη επιρροή, όταν διαπραγματεύονται οι κυβερνήσεις των κρατών μελών. Οι γαλλογερμανικές σχέσεις είναι αυτές που καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό τη διαδικασία της ολοκλήρωσης, δίχως τη συναίνεση των οποίων κανένα θέμα υψηλής πολιτικής δεν προχωρά.⁴⁴ Συνεπώς, όσο εισάγονται περιορισμοί από τις δύο αυτές χώρες, τόσο η ΟΝΕ θα παραμένει σε μακροχρόνια ανισορροπία.⁴⁵ Ο Γ. Μαρής σημειώνει πως ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία της θεωρίας του διακυβερνητισμού είναι πως δίνει έμφαση στην υπεροχή της διακρατικής διαπραγμάτευσης ως προς τον καθορισμό του ρυθμού και του επιπέδου της ευρωπαϊκής διαπραγμάτευσης. Παράλληλα όμως, για να προχωρήσει η ολοκλήρωση θα πρέπει να ταυτίζονται τα οικονομικά ή εμπορικά συμφέροντα των κρατών μελών, και θέτει το παράδειγμα πιο σημαντικών διακυβερνητικών συμφωνιών, όπως η Συνθήκη της Ρώμης ή η Συνθήκη για την ΕΕ, ως αποτέλεσμα διαδικασίας σύγκλησης των προτιμήσεων ανάμεσα στα πιο ισχυρά κράτη μέλη, τα οποία προσέφεραν κίνητρα στα μικρότερα κράτη και εκχώρησαν περιορισμένες εξουσίες στους υπερεθνικούς οργανισμούς της ΕΕ, τα οποία όμως παρέμεναν υπηρέτες των κρατών μελών. Όπως αναφέρει και ο

⁴³ Παναγιωταρέα Ελ., Εισαγωγή: Η πολιτική της κρίσης στην Ευρωζώνη, σελ. 7-19

⁴⁴ Cole, A., Franco-German Europe, in Which Europe?

⁴⁵ Μαρής, Γ., Το Νέο Πλαίσιο και τα Όρια της Οικονομικής Διακυβέρνησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Moravcsik⁴⁶ «η κύρια πηγή ολοκλήρωσης έγκειται στα συμφέροντα των ίδιων των κρατών και στη σχετική ισχύ που το καθένα φέρει στις Βρυξέλλες». Μέχρι το 2008, οι αντιδράσεις στο πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης, πραγματοποιούνταν κυρίως σε εθνικό επίπεδο, στη βάση των συμφερόντων κάθε κράτους. Η κρίση ωστόσο έδωσε το ερέθισμα για την υιοθέτηση συγκεκριμένων δράσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, πρόκληση ιδιαίτερα δύσκολη βάσει των προαναφερθέντων. Τα κράτη μέλη της ΕΕ προτιμούσαν, παρά τις διακηρύξεις για συντονισμένες πολιτικές αντιμετώπισης της κρίσης, να ακολουθούν διαφορετικές πορείες μεταρρυθμίσεων και πακέτων ώθησης των οικονομιών τους.⁴⁷

Ωστόσο, η ελληνική κρίση χρέους που το 2009 έγινε επισήμως ευρωπαϊκό πρόβλημα, σηματοδότησε την κεντρική συζήτηση της ευρωζώνης, δηλαδή πως θα αντιμετωπιστεί η ευρωπαϊκή κρίση. Στη σύνοδο κορυφής στις 7-9 Μαΐου του 2010, οι ευρωπαίοι ηγέτες ανακοινώνουν πως όλοι οι ευρωπαϊκοί θεσμοί δεσμεύονται να καταπολεμήσουν την οικονομική κρίση και να εξασφαλίσουν την οικονομική σταθερότητα της Ευρωζώνης. Από εκείνη την περίοδο, πέρα από τα πακέτα διάσωσης των περιφερειακών χωρών, έχουν γίνει αρκετές και σημαντικές αλλαγές στο πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη τόσο όσον αφορά την νομισματική όσο και την οικονομική διάσταση της ΟΝΕ. Οι αλλαγές στην νομισματική διάσταση έγιναν στο πλαίσιο του εκ των πραγμάτων υπερεθνικού χαρακτήρα της, ενώ στην οικονομική είχαν κυρίως διακυβερνητικό χαρακτήρα.⁴⁸

Όσον αφορά την οικονομική διάσταση της ΟΝΕ οι κυριότερες αλλαγές μεταξύ άλλων περιλαμβάνουν: α) το Μάιο 2010 την δημιουργία ενός προσωρινού προγράμματος χρηματοδότησης έκτακτης ανάγκης του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Χρηματοπιστωτικής Σταθεροποίησης (ΕΜΧΣ) (European Financial Stability Mechanism ΕFSM) και ενός φορέα ειδικού σκοπού, του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ) (European Financial Stability Facility ΕFSF) β) τον Σεπτέμβριο 2010, την έγκριση του «Ευρωπαϊκού Εξάμηνου» ενός ολοκληρωμένου πολυμερούς συστήματος οικονομικής και δημοσιονομικής εποπτείας για το συγχρονισμό της αξιολόγησης των δημοσιονομικών και διαρθρωτικών πολιτικών των κρατών μελών γ) στα Ευρωπαϊκά Συμβούλια Μαρτίου και Ιουνίου

⁴⁶ Moravcsik, A., Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional

⁴⁷ Μαρής, Γ., Το Νέο Πλαίσιο και τα Όρια της Οικονομικής Διακυβέρνησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση

⁴⁸ Μαρής, Γ., Το Νέο Πλαίσιο και τα Όρια της Οικονομικής Διακυβέρνησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση

2011, την τροποποίηση του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης μέσω του Six-Pack, το οποίο περιελάμβανε 6 νομοθετικές προτάσεις για την ενδυνάμωση της οικονομικής διακυβέρνησης μέσω ευρύτερης και ενισχυμένης εποπτείας των δημοσιονομικών και μακροοικονομικών πολιτικών και την προσπάθεια βελτίωσης της οικονομικής συνεργασίας και της αμοιβαίας εποπτείας σε ζητήματα οικονομικής πολιτικής μέσω του Euro-Plus-Pact, δ) τον Ιούλιο 2011, υπογράφηκε η Συνθήκη για τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ), τον μόνιμο μηχανισμό αντιμετώπισης κρίσεων για τη διατήρηση της χρηματοοικονομικής σταθερότητας στην Ευρώπη ο οποίος θα αντικαθιστούσε το ΕΜΧΣ και το ΕΤΧΣ, ε) το Μάρτιο 2012 υπογράφηκε η Συνθήκη για την Σταθερότητα, τον Συντονισμό και την Διακυβέρνηση στην ΟΝΕ (Δημοσιονομικό Σύμφωνο) και τέλος ζ) την ενίσχυση της κεντρικής εποπτείας των εθνικών προϋπολογισμών μέσω του Two-Pack.⁴⁹

Όσον αφορά την νομισματική διάσταση, η ΕΚΤ ακολουθώντας την παρακίνηση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου να κάνει τα πάντα έτσι ώστε να επανέλθει η σταθερότητα στην ζώνη του ευρώ προέβη σε μια σειρά μέτρων για την αντιμετώπιση των σοβαρών προβλημάτων στην χρηματοοικονομική αγορά. Τα μέτρα αυτά περιελάμβαναν εκτός των συμβατικών μέτρων νομισματικής πολιτικής, την εξαγορά των ελληνικών χρεών από την δευτερογενή αγορά ομολόγων μέσα στα πλαίσια του Securities Market Programme (SMP). Επίσης από το 2011, η ΕΚΤ άρχισε να αλλάζει στρατηγική και να ανταποκρίνεται πολύ πιο ουσιαστικά στις προκλήσεις, το οποίο οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αλλαγή ηγεσίας.

Η περίφημη δήλωσή του τον Ιούλιο του 2012 «Within our mandate, the ECB is ready to do whatever it takes to preserve the euro. And believe me, it will be enough» είναι αντιπροσωπευτική της δράσης που ανέπτυξε έκτοτε. Κατάφερε να κερδίσει σχεδόν αμέσως τις αγορές με την εισαγωγή του προγράμματος Long-Term Refinancing Operation (LTRO) μέσω του οποίου παρείχε στις ευρωπαϊκές τράπεζες πάνω από 1 τρις ευρώ σε φτηνά δάνεια τριών χρόνων. Ενδεικτικές επιπλέον ενέργειες είναι τον Σεπτέμβριο 2012 το πρόγραμμα των Άμεσων Νομισματικών Συναλλαγών (δυνατότητα αγοράς ομολόγων στην δευτερογενή αγορά από την ΕΚΤ) και η πρόταση της Επιτροπής για την δημιουργία ενός ενιαίου μηχανισμού τραπεζικής

⁴⁹ Μαρής, Γ., Το Νέο Πλαίσιο και τα Όρια της Οικονομικής Διακυβέρνησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση

εποπτείας μέσω της παραχώρησης νέων εξουσιών προς στην ΕΚΤ στο πλαίσιο της τραπεζικής ένωσης.⁵⁰

Για την ξεκάθαρη πρόοδο ωστόσο προς μία πολιτική ένωση, η βιβλιογραφία φαίνεται να συμφωνεί πως ο απαιτούμενος μετασχηματισμός της οικονομικής διακυβέρνησης πρέπει να περιλαμβάνει μεταβίβαση της εθνικής κυριαρχίας προς τους ευρωπαϊκούς υπερεθνικούς θεσμούς. Και ενώ η κρίση άνοιξε το δρόμο για την αποδοχή εκ μέρους των κρατών μελών μεγαλύτερου ελέγχου της οικονομικής πολιτικής σε εθνικό επίπεδο, ταυτόχρονα προώθησαν κυρίως λύσεις που βασίζονται στην διακυβερνητική διαδικασία παρά μέσω της κοινοτικής μεθόδου. Σύμφωνα με τον Kundnani, φαίνεται πως τα επόμενα βήματα προς την δημοσιονομική και πολιτική ένωση της Ευρώπης είναι πολύ δύσκολο να γίνουν και πως η κοινοτική μέθοδος έχει φτάσει στα όρια της.⁵¹ Αξίζει επιπλέον να σημειωθεί πως η ΟΝΕ εκτός των ατελειών που έχουν ήδη αναφερθεί αποτελεί τη ζώνη που τα τελευταία χρόνια έχουν δημιουργηθεί αποκλίσεις συμφερόντων κυρίως ανάμεσα στη Γαλλία και την Γερμανία⁵², που δημιουργούν και συγκρούσεις ως προς τη διαχείριση των θεμάτων της ΟΝΕ, καθώς αμφότερες χώρες, παρότι αναγνωρίζουν ότι το ευρώ και η ευρωζώνη πρέπει να διασωθούν πάση θυσία, ωστόσο συγκρούονται ως προς τον τρόπο διάσωσης των κρατών μελών και τον τρόπο μετασχηματισμού του πλαισίου διακυβέρνησης, στη βάση των συμφερόντων και των προτιμήσεών τους.

γ) Το έλλειμμα ευρωπαϊκής ηγεσίας και η εμφάνιση του οικονομικού εθνικισμού/σοβινισμού. Το έλλειμμα αποτελεσματικής ευρωπαϊκής ηγεσίας εκφράστηκε πολλαπλώς. Καταρχάς, δεν λειτούργησε αποτελεσματικά, όπως στο παρελθόν, ο παραδοσιακός γαλλογερμανικός άξονας. Αντιθέτως, η κρίση ανέδειξε τη Γερμανία σε κυρίαρχη δύναμη στην Ευρωζώνη, γεγονός που επέτρεψε την επιβολή των θέσεων της στις άλλες χώρες. Πολλές κυβερνήσεις στις χώρες της ΟΝΕ καθόρισαν την στάση τους έναντι της κρίσης με βάση την εσωτερική τους πολιτική και όχι το κοινό συμφέρον. Εξάλλου, όπως δείχνει η ιστορία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, σε περιόδους κρίσεων, κάθε κυβέρνηση ενδιαφέρεται περισσότερο για τα του οίκου της και λιγότερο για την πορεία της ενοποίησης και την ευρωπαϊκή πολιτική. Οργανωμένες εθνικές ομάδες πίεσης και αντιευρωπαϊκά πολιτικά κόμματα ασκούν

⁵⁰ Μαρής, Γ., Το Νέο Πλαίσιο και τα Όρια της Οικονομικής Διακυβέρνησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση

⁵¹ Kundnani, H., Europe and the Return of History, σελ. 279-286

⁵² Tombazos, S., Centrifugal Tendencies in the Euro Area, σελ. 33-46

πίεσεις στις κυβερνήσεις τους για προστασία του εθνικού συμφέροντος και θεωρούν επιζήμια την Κοινοτική αλληλεγγύη. Προκειμένου να κερδίσουν τη εσωτερική δημόσια γνώμη, πολλές από αυτές τις ομάδες πίεσης δεν δίστασαν να χρησιμοποιήσουν σοβινιστικά επιχειρήματα και συνθήματα κατά των χωρών της περιφέρειας. Σε ένα περιβάλλον οικονομικού εθνικισμού και λαϊκισμού είναι συχνά δύσκολο οι κυβερνήσεις που καλούνται να χρηματοδοτήσουν τις χώρες της περιφέρειας να δράσουν αποτελεσματικά. Έτσι, εξηγούνται και ορισμένες στάσεις και αιτήματα όπως η εμμονή ορισμένων στην εφαρμογή από την Ελλάδα και από άλλες χώρες σε κρίση αυστηρών και σχετικά βραχυπρόθεσμων προγραμμάτων προσαρμογής, η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα (τραπεζών) στη διαχείριση του χρέους, οι ταχύτατες ιδιωτικοποιήσεις και η εμπράγματη ασφάλιση των δανείων.⁵³

Ήδη από τα πρώτα χρόνια της κρίσης, τόσο ο Διεθνής Τύπος όσο και η επιστημονική κοινότητα ερμηνεύουν την αποτυχία των παρεμβάσεων των θεσμικών οργάνων της ευρωζώνης και την αποτυχία των χωρών μελών ως έλλειμα ηγεσίας. Εντέλει, η απαξίωση των αγορών στις παρεμβάσεις που έχουν μέχρι στιγμής πραγματοποιηθεί αποδίδονται όχι τόσο στην περιπλοκότητα των ίδιων των οικονομικών προβλημάτων, όσο στην αδυναμία των ισχυρών κρατών μελών να αναλάβουν πρωτοβουλία για επίλυση και έξοδο από την κρίση.

Το 2009 όλες οι χώρες της ευρωζώνης βρέθηκαν σε ύφεση. Ωστόσο οι χώρες του Βορρά παρουσίασαν ταχύτατη ανάκαμψη μέσα στα επόμενα 2 χρόνια, ενώ οι περισσότερες χώρες της περιφέρειας συνέχισαν να βιώνουν είτε αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης, είτε χαμηλούς με παράλληλη στασιμότητα, δημιουργώντας μία ευρωζώνη 2 ταχυτήτων – το σκηνικό αυτό ήταν ήδη γνωστό κατά την περίοδο της δημιουργίας της ΟΝΕ, ωστόσο οι συνθήκες που επικρατούσαν (κυρίως η ευνοϊκή διεθνής οικονομική συγκυρία και η σύγκλιση του κόστους δανεισμού όλων των κρατών μελών σε χαμηλά επίπεδα) άμβλυναν την πραγματικότητα που συνέθεταν οι σοβαρές οικονομικές και δημοσιονομικές ανισορροπίες μεταξύ των χωρών, που απειλούσαν την βιωσιμότητα της ΟΝΕ.⁵⁴

Η διαφοροποίηση στις οικονομικές επιδόσεις και επομένως στην δυνατότητα χρηματοδότησης έχει αναχθεί σε αντίστοιχη ισχύ και επιρροή των κρατών με τις

⁵³ Κότιος Αγ., Γαλανός Γ., Ρουκανάς Σ., Η Ελληνική Κρίση και η Κρίση του Συστήματος Διακυβέρνησης της Ευρωζώνης

⁵⁴ Κατσίκας Δ., Η ισχύς εν τη πιστώσει: Η Γερμανία και το έλλειμα ηγεσίας στην Ευρωζώνη, σελ. 59-83

συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Τα κράτη μέλη που εμπιστεύονται οι αγορές, και δανείζουν χρήματα στους ασθενείς της ευρωζώνης είναι εκείνα που θέτουν όχι μόνο τους όρους του δανεισμού, αλλά και την αναθεώρηση της οικονομικής διακυβέρνησης της ευρωζώνης. Στο πλαίσιο αυτό, ο ρόλος των χωρών του Βορρά και πιο συγκεκριμένα της Γερμανίας είναι πλέον καθοριστικός. Ωστόσο, παρά την αυξημένη πολιτική ισχύ και επιρροή τους, ο ρόλος της Γερμανίας δεν ανταποκρίνεται στις επιταγές της ηγετικής παρουσίας που θα αναμενόταν να είναι, αντίθετα επιδεικνύει απροθυμία. Πιο συγκεκριμένα, ως προς τη διαχείριση της κρίσης, η στάση της Γερμανίας χαρακτηρίστηκε εξαρχής από ολιγωρία, αναβλητικότητα και απροθυμία χρήσης εθνικών πόρων, με ανάλογη σκληρή στάση απέναντι στο ζήτημα της Ελλάδας. Αντιστοίχως άκαμπτη ήταν η στάση των χωρών του Βορρά απέναντι στους ευρωπαϊκούς θεσμούς που έπρεπε να δημιουργηθούν για τη διαχείριση της κρίσης, όπως το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας και ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας. Αμφίθυμη στάση επέδειξε και ως προς τη αναθεώρηση του πλαισίου οικονομικής διακυβέρνησης της ευρωζώνης, καθώς παρότι ήταν πιο δεκτική και ενεργή, ουσιαστικά στήριξε συμφωνίες οι οποίες να μην συνεπάγονται αυξημένους περιορισμούς στην άσκηση της εθνικής οικονομικής πολιτικής, δεν ενισχύουν ωστόσο σημαντικά τους ίδιους τους ευρωπαϊκούς θεσμούς.⁵⁵ Οι ευρωπαϊκοί κανόνες ενισχύονται, η εφαρμογή τους όμως εξακολουθεί και αποτελεί ευθύνη των εθνικών κυβερνήσεων. Εξακολουθεί επομένως να προάγει την ατομική (εθνικά κρατική εν προκειμένω) ευθύνη, έναντι της ευρωπαϊκής συλλογικής ευθύνης, με όχημα τα υπερεθνικά όργανα. Επι της αρχής επομένως δεν είναι έκπληξη ότι πιο ριζοσπαστικές προσεγγίσεις όπως η έκδοση Ευρωομολόγων, η δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Υπουργείου Οικονομικών ή Ευρωπαϊκής Αρχής Χρέους έχουν πολλαπλά απορριφθεί, από τη στιγμή που απορρίπτεται κάθε είδους συζήτηση για μία περισσότερο πλουραλιστική διεύθυνση των στόχων της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, η οποία πλην της νομισματικής σταθερότητας, προς ανακούφιση των ασθενών κρατών θα μπορούσε ενδεικτικά να περιλαμβάνει το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης και της ανεργίας. Συμπληρωματικά, η ad hoc – ελλείψει μηχανισμού αντιμετώπισης κρίσεων- διαχείριση της κρίσης σε διακυβερνητικό πλαίσιο, ενίσχυσε την διαπραγματευτική ισχύ των οικονομικά

⁵⁵ Κατσίκας Δ., Η ισχύς εν τη πιστώσει: Η Γερμανία και το έλλειμα ηγεσίας στην Ευρωζώνη, σελ. 59-83

ισχυρών κρατών, μεταφράζοντας την οικονομική εξάρτηση σε σχέση πολιτικής κυριαρχίας των πιστωτριών χωρών.⁵⁶

Η αποτυχία της Γερμανίας να αναλάβει ηγετικό ρόλο δεν συνδέεται με την ικανότητά της να το πράξει. Αντίθετα, η κρίση την έχει αναδείξει σε αδιαμφισβήτητο ευρωπαϊκό ηγεμόνα, πολύ περισσότερο μετά τους τριγμούς που απαντώνται στον -παραδοσιακά ισότιμο- γαλλογερμανικό άξονα, με την υποχώρηση και την μετακίνηση του κέντρου ισχύος προς την Γερμανία. Η απροθυμία της Γερμανίας να αναλάβει μία πεφωτισμένη ηγεσία στην ευρωζώνη, αφορά στο κόστος που συνεπάγεται η ανάληψη αυτής της ευθύνης, καθώς η στάση της υπαγορεύεται, όπως είναι και φυσιολογικό άλλωστε, από τις επιταγές της εσωτερικής πολιτικής συγκυρίας. Σε αντίθεση με την μεταπολεμική της τοποθέτηση – έως και τη δεκαετία του 1990 – απέναντι στο ευρωπαϊκό όρμα και αξιακό της σύστημα, η Ευρώπη δεν αποτελεί πλέον αυτοσκοπό για τη Γερμανία, η οποία φαίνεται πλέον να αξιολογεί τις ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες με γνώμονα το εθνικό της συμφέρον και της ολοένα και αυξανόμενης δυσaráσκειας της γερμανικής κοινής γνώμης για την ανισότητα των βαρών που καλείται να επωμιστεί η χώρα, αλλά και της επικριτικής διάθεσης των πολιτών (όχι μόνο των Γερμανών) απέναντι στο ευρωπαϊκό εγχείρημα.

Η μέχρι στάση της Γερμανίας έχει ήδη πλήξει την ηθική νομιμοποίησή της να αναλάβει έναν ουσιαστικό ρόλο ηγέτη, όχι μόνο λόγω της αδιαλλαξίας της στην υιοθέτηση πρακτικών που αποκλίνουν του γερμανικού προτύπου οικονομικής διαχείρισης, αλλά και λόγω της αναποτελεσματικότητας της επιβληθείσας πολιτικής λιτότητας, η οποία αμφισβητείται πλέον και από χώρες που είχαν ταχθεί αρχικά υπέρ, δημιουργώντας διχαστικό κλίμα στους λαούς της ευρωζώνης.⁵⁷

⁵⁶ Κατσίκας Δ., Η ισχύς εν τη πιστώσει: Η Γερμανία και το έλλειμα ηγεσίας στην Ευρωζώνη, σελ. 59-83

⁵⁷ Κατσίκας Δ., Η ισχύς εν τη πιστώσει: Η Γερμανία και το έλλειμα ηγεσίας στην Ευρωζώνη, σελ. 59-83

Δ. Συμπεράσματα και σκέψεις για το μέλλον

Έως και το 2008, το μοντέλο της ευρωζώνης θεωρείτο επιτυχημένο, και αποτελούσε παράδειγμα προς μίμηση και για άλλες μορφές περιφερειοποίησης (πχ ASEAN). Με την ανάδυση της κρίσης, δηλαδή την πρώτη σοβαρή πρόκληση μετά από μία δεκαετή πορεία ευμάρειας, η αδυναμία της ευρωζώνης να διαχειριστεί την κρίση είναι εν πολλοίς λόγος για να θεωρηθεί ότι απέτυχε. Το σύστημα επομένως, **απέτυχε να διαχειριστεί αποτελεσματικά, προληπτικά και κατασταλτικά, την κρίση**,⁵⁸ αντιθέτως την επέτεινε, ώστε πλέον η συζήτηση να έχει μεταφερθεί στην βιωσιμότητά της ευρωζώνης.

Σε μεγάλο βαθμό η κρίση είναι αποτέλεσμα του θεσμικού και κατ' επέκταση δομικού περιβάλλοντος που δημιουργήθηκε στο Μάαστριχτ, το οποίο καθόριζε τις ευπάθειες της ευρωπαϊκής οικονομικής αρχιτεκτονικής, ως αποτέλεσμα της σύγκλισης των συμφερόντων και των προτιμήσεων των ισχυρών κρατών μελών. Παρά τα αδιέξοδα στα οποία έχει βρεθεί η ευρωζώνη, η διαδικασία της ενοποίησης και ο μετασχηματισμός του πλαισίου της οικονομικής διακυβέρνησης παραμένει ένα παιχνίδι διαπραγμάτευσης που εξελίσσεται ανάλογα των επιδιώξεων των κυρίαρχων κρατών μελών. Οι περιορισμοί που τίθενται με αυτόν τον τρόπο, βάζουν όρια στην διαδικασία της οικονομικής ολοκλήρωσης της Ευρώπης.⁵⁹

Η δυνατότητα αναστροφής έγκειται στην πολιτική βούληση της ίδιας της Ένωσης να διασωθεί. Οι χώρες σε κρίση οφείλουν να κατανοήσουν πως εφόσον διάλεξαν μία πορεία εντός ευρωζώνης, η σύγκλιση και η προσαρμογή στους όρους του παιχνιδιού θεωρείται δεδομένη. Αντιστοίχως, οι ισχυρές χώρες του Βορρά, παρά τους βραχυπρόθεσμους κλυδωνισμούς, δύνανται να διασώσουν την νομισματική ένωση. Το μέλλον της ευρωζώνης φαίνεται συνεπώς να εξαρτάται αφενός από την δημοσιονομική προσαρμογή των χωρών, από την συμπεριφορά των αγορών και από την βιωσιμότητα του χρέους, αφετέρου από την βελτίωση των δομών και της διακυβέρνησης της ευρωζώνης. Η σχετική επιτυχία της ΟΝΕ για δέκα χρόνια απέδειξε πως μπορεί να υπάρχει νομισματική ένωση, χωρίς ταυτόχρονη πολιτική ένωση. Η κρίση ωστόσο έδειξε ότι η πολιτική συνένωση και η οικονομική

⁵⁸ Κότιος Αγ., Γαλανός Γ., Ρουκανάς Σ., Η Ελληνική Κρίση και η Κρίση του Συστήματος Διακυβέρνησης της Ευρωζώνης

⁵⁹ Μαρής, Γ., Το Νέο Πλαίσιο και τα Όρια της Οικονομικής Διακυβέρνησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση

διακυβέρνηση πρέπει να ενισχυθούν και να υπάρχουν άμεσες παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση προβλημάτων και όχι κατά περίπτωση λύσεις. Απαιτείται ένας μεγαλύτερος ρυθμιστικός εξευρωπαϊσμός της οικονομικής πολιτικής.⁶⁰

Η Ευρώπη και η ευρωζώνη σήμερα, στον απόηχο της εξόδου της Μ. Βρετανίας, φαίνεται να δείχνει διάθεση να υπερβεί εαυτόν, ωστόσο το αποτέλεσμα δεν εξυπηρετεί την πρόθεση. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η ετήσια ομιλία του προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Juncker στην Ολομέλεια του Ευρωκοινοβουλίου τον Σεπτέμβριο 2016, με την εναρκτήρια φράση «Η Ευρώπη βρίσκεται σε υπαρξιακή κρίση» και υπό το βάρος της εξόδου της Μ. Βρετανίας, προσέθεσε «ποτέ ξανά δεν έχω δει τόσο λίγα κοινά μεταξύ των κρατών-μελών». Συνέχισε δεν προτείνοντας μία σειρά από μέτρα που θα οδηγήσουν σε περισσότερη Ευρώπη, μεταξύ των οποίων και ο διπλασιασμός των πόρων του πακέτου Juncker για τις επενδύσεις, από 316 δισ. ευρώ μέχρι το 2017 σε 620 δισ. μέχρι το 2022, και επενδύσεις στην Αφρική με σκοπό τη μείωση των μεταναστευτικών ροών. Ωστόσο, στο κρίσιμο ζήτημα που αναμένετο η τοποθέτησή του, για την υποστήριξη ή όχι της χαλάρωσης του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης ο κ. Juncker μάλλον τήρησε διπλωματική στάση για «έξυπνη ευελιξία που να μην εμποδίζει την ανάπτυξη», παρά τις προσδοκίες των «νοτίων» ότι θα υποστήριζε μεγαλύτερη χαλάρωση.⁶¹

Φαίνεται λοιπόν πως η Ευρώπη έχει δύσκολο και αμφίβολο δρόμο μπροστά της, πολλώ δε μετά το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος στη Μ. Βρετανία, για έξοδο της χώρας από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Όπως αναφέρει ο Δ. Κατσίκας, το Brexit ως Brexit δεν επηρεάζει άμεσα το μέλλον της ευρωζώνης, δεδομένου ότι το Ηνωμένο Βασίλειο δεν αποτελούσε μέλος της.

Η ευρωπαϊκή αγορά σαφώς θα επηρεαστεί, άλλωστε το ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό σύστημα έχει επίκεντρο το City του Λονδίνου, ωστόσο η ασάφεια των νέων δεδομένων (δεν είναι σαφές αν, πότε και πως θα λάβει χώρα το Brexit) δεν επιτρέπει ακόμα κάποια αποτίμηση. Η πιο σημαντική επίδραση είναι σε συμβολικό χαρακτήρα παρά οικονομικό. Αποτελεί μεγάλο πλήγμα στην εικόνα της Ευρώπης, η απόρριψη της από ένα σημαντικότατο κράτος μέλος της. Ενδεχομένως πιο ενδιαφέρον θέμα

⁶⁰ Κότιος Αγ., Γαλανός Γ., Ρουκανάς Σ., Η Ελληνική Κρίση και η Κρίση του Συστήματος Διακυβέρνησης της Ευρωζώνης

⁶¹ Γιούνκερ: Η Ε.Ε. βρίσκεται σε υπαρξιακή κρίση, 15.09.2016 <http://www.kathimerini.gr>

είναι η απόφαση της Μ. Βρετανίας για αποχώρηση, χωρίς να έχει τα δεσμά της ευρωζώνης (παρά το γεγονός ότι η παρατεταμένη κρίση στην ευρωζώνη επηρεάζει την οικονομία τους, δεδομένου ότι εξάγουν στην ΕΕ), και είναι ενδεικτικό για τα επίπεδα λαϊκισμού σε όλες της χώρες της ΕΕ. Δεν παύει ωστόσο να αποτελεί ένα μεγάλο χτύπημα στην αυξανόμενη απαξίωση του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, και δίνει το σφυγμό ότι οι Ευρωπαίοι δεν επιθυμούν περαιτέρω ενοποίηση, το οποίο όμως είναι προβληματικό γιατί για να λειτουργήσει η ευρωζώνη χρειάζεται μεγαλύτερη ενοποίηση, και αυτό κάνει πολιτικά πιο δύσκολη την υλοποίηση των προτάσεων.⁶²

Άλλωστε, κυρίως από την έναρξη της κρίσης, παρατηρείται ένας αυξανόμενα σημαντικός ρόλος της κοινής γνώμης στην χάραξη πολιτικής (θέσης) στην ευρωζώνη. Θέματα ενασχόλησης της κοινής γνώμης, όπως της νομισματικής πολιτικής και των συναλλαγματικών ισοτιμιών, που παλαιότερα εθεωρούντο πολύπλοκες και τεχνοκρατικές για το μέσο Ευρωπαίο πολίτη, κερδίζουν έδαφος, ενώ οι πολιτικές και οι συνέπειές τους ειδικά σε ζητήματα που άπτονται της κρίσης, γίνονται πολύ πιο εμφανείς και πολιτικοποιημένες. Όλο και πιο δύσκολα θα μπορούν να λαμβάνονται σημαντικές αποφάσεις σε πολιτικές (που σχετίζονται με την κρίση εν προκειμένω), χωρίς την υποστήριξη της κοινής γνώμης. Ενδεικτικό παράδειγμα, στο βαθμό της άμεσης εμπλοκής της κοινής γνώμης, το δημοψήφισμα του Ιουλίου 2015 στην Ελλάδα αναφορικά με την αποδοχή του σχεδίου διάσωσης των δανειστών, το οποίο ανέδειξε τους Έλληνες πολίτες σε βασικούς δρώντες.⁶³ Η συμμετοχή άλλωστε των Ευρωπαίων πολιτών, θα έπρεπε να αποτελεί προαπαιτούμενο, πολλώ δε σε συνέχεια της κρίσης, που η αποδοχή του ευρωπαϊκού εγχειρήματος από άκρη σε άκρη της επικράτειας βρίσκεται σε ιστορικό ναδίρ.

Η βιβλιογραφία συμφωνεί εν πολλοίς, ως προς τα επόμενα βήματα που θα πρέπει να ακολουθηθούν, και όπως αυτά ενδεικτικά συνοψίζονται από τον Λ. Τσούκαλη:⁶⁴ Διαρθρωτικές αλλαγές στις χώρες μέλη, βελτίωση του κοινού θεσμικού οικοδομήματος και δημιουργία μιας γνήσιας δημοσιονομικής ένωσης όπως και τραπεζικής ένωσης, συν μιας πολιτικής βάσης με νομιμοποίηση. Οι ευρωπαϊκές elites θα πρέπει να επιδιώκουν συντονισμένη ευρωπαϊκή στρατηγική εξόδου από την κρίση.

⁶² Κατσίκας, Δ., Απαντήσεις σε ερωματολόγιο τεκμηρίωσης πτυχιακής

⁶³ Copelovitch, M., Frieden. J., Walter, S., The Political Economy of the Euro Crisis, 811-834

⁶⁴ Τσούκαλης, Λ., Απαντήσεις σε ερωματολόγιο τεκμηρίωσης πτυχιακής

Μια ιδανική ευρωζώνη χρειάζεται τη δημοσιονομική, οικονομική και πολιτική ενοποίηση και, κατ' επέκταση, κοινή πολιτική βούληση.⁶⁵ Η πραγματικότητα ωστόσο φαίνεται να είναι υπέρ των απαισιόδοξων⁶⁶. Στο άμεσο μέλλον δεν προβλέπονται μεγάλες αλλαγές, ήδη δεν υπάρχει διάθεση για σημαντικές πρωτοβουλίες στην περαιτέρω ενοποίηση, άλλωστε η Ευρώπη είναι αντιμέτωπη με προβλήματα που την ξεπερνούν, όπως το προσφυγικό –που δημιουργεί περισσότερο φυγόκεντρες παρά ενοποιητικές τάσεις, και η τρομοκρατία. Η ευρωζώνη θα λειτουργήσει επιλύοντας την τρέχουσα κρίση για να αποφύγει την διάλυση, και θα αναβάλλει την ουσιαστική αναθεώρηση σε αναμονή μίας καλύτερης διεθνούς συγκυρίας. Η ανάπτυξη ωστόσο, που αποτελεί το κλειδί για την αντιμετώπιση των προβλημάτων, δεν προβλέπεται σύντομα, καθώς τα επόμενα χρόνια αναμένονται χαμηλοί ρυθμοί ανάπτυξης.

-Τέλος Κειμένου -

⁶⁵ Βαλλιαντάου Α., Απαντήσεις σε ερωτηματολόγιο τεκμηρίωσης πτυχιακής

⁶⁶ Κατσίκας, Δ., Απαντήσεις σε ερωτηματολόγιο τεκμηρίωσης πτυχιακής

Ε. Βιβλιογραφία

Βαλλιανάτου Α., Απαντήσεις σε ερωτηματολόγιο τεκμηρίωσης πτυχιακής, Παράρτημα

Βαρβιτσιώτη Ελ., *Γιούνκερ: Η Ε.Ε. βρίσκεται σε υπαρξιακή κρίση*, 15.09.2016, Η Καθημερινή <http://www.kathimerini.gr/874813/article/epikairothta/kosmos/gioynker-h-ee-vrisketai-se-ypar3iakh-krish>

Κατσίκας, Δ., Απαντήσεις σε ερωτηματολόγιο τεκμηρίωσης πτυχιακής, Παράρτημα

Κατσίκας Δ., *Η ισχύς εν τη πιστώσει: Η Γερμανία και το έλλειμα ηγεσίας στην Ευρωζώνη*, 2012, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης , τόμος 39, εκδόσεις Θεμέλιο

Κότιος Αγ., Γαλανός Γ., Ρουκανάς Σ., *Η Ελληνική Κρίση και η Κρίση του Συστήματος Διακυβέρνησης της Ευρωζώνης*, Ιούλιος 2012, http://www.prd.uth.gr/research/DP/2012/uth-prd-dp-2012-1_gr.pdf

Μαρής, Γ., *Το Νέο Πλαίσιο και τα Όρια της Οικονομικής Διακυβέρνησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, 2014, Ερευνητικό Κείμενο 14, <http://crisisobs.gr/2014/11/giorgos-maris-to-neo-plesio-ke-ta-oria-tis-ikonomikis-diakivernisis-stin-evropaiki-enosi/>

Μούσης Ν., Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτικές.
http://europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/7/index.tkl?all=1&pos=83

Μπλαβούκος, Σ., Απαντήσεις σε ερωτηματολόγιο τεκμηρίωσης πτυχιακής, Παράρτημα

Παναγιωταρέα Ελ., *Εισαγωγή: Η πολιτική της κρίσης στην Ευρωζώνη*, 2012, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης , τόμος 39, εκδόσεις Θεμέλιο

Παπαστάμκος Γ., Κότιος Αγ., *Η κρίση της ευρωζώνης, κρίση του συστήματος ή της πολιτικής?* Ιούλιος 2011, <http://www.naftemporiki.gr/news/cstory.asp?id=2013057>

Τσούκαλης, Λ., Απαντήσεις σε ερωτηματολόγιο τεκμηρίωσης πτυχιακής, Παράρτημα

Τσούκαλης Λ., *Η Ευρώπη σε επικίνδυνο σταυροδρόμι*, 2012, The Athens Review of Books, τεύχος 25

Baldwin, R., Beck, T., Bénassy-Quéré, A., Blanchard, O., Corsetti, G., de Grauwe, P., . . . di Mauro, B. W. , *Rebooting the Eurozone: Step 1—Agreeing a crisis Narrative*, 2015 (CEPR Policy Insight, 8)

Copelovitch, M., Frieden. J., Walter, S., *The Political Economy of the Euro Crisis*, 2016, *Comparative Political Studies*, Vol. 49(7)

Cohen, B.J., *Are Monetary Unions Inevitable*, 2003, στο *International Studies Perspectives*, issue 3, Vol. 4

Cole, A., *Franco-German Europe, in Which Europe? The Politics of Differentiated Integration*, 2010, Dyson, K. & Sepos, A.

De Grauwe, P., *Design Failures in Europe: Can they be fixed?* February 2013, London School of Economics Paper No.57

Engel C., Rogers J., *European product market integration after the euro*, July 2004, *Economic Policy*

Fabbrini S., *Ευρωπαϊκή περιφερειοποίηση στη συγκριτική ανάλυση προοπτικών: Χαρακτηριστικά και όρια της προσέγγισης του νεομεσαιωνισμού στη διεθνή τάξη πραγμάτων*, στο *Διεθνής Πολιτική Οικονομία (Συλλογικό)*, 2012, Παπαζήσης

Feldstein M., 2008, *Optimal Currency Areas*, <http://www.nber.org/feldstein/optimacurrencyareas.html>

Hodson D., 2015, *The IMF as a de facto institution of the EU: A multiple supervisor approach*, Review of International Political Economy, issue 3, Vol. 22

Jamet, J-F., *EU Economic Governance: The French View*, (2011) στο EU Economic Governance: The French and German View (J. Jamet, W. Mussler, & S. De Corte), Centre for European Studies

Kundnani H., *Germany as a Geo-economic Power*, 2011, The Washington Quarterly, Volume 34, Issue 3, 2011

Kundnani, H., *Europe and the Return of History*, Journal of Modern European History, 2013, 11(3)

Moravcsik, A., *Europe After Crisis – How to sustain a Common Currency*, May/June 2012, Foreign Affairs

Moravcsik, A., *Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional*, 1991, Statecraft in the European Community, International Organization, 25(1)

Sadeh, T., Verdun, A., *Explaining Europe's Monetary Union: A Survey of the Literature*, 2009, International Studies Review, 11(2)

Tombazos, S., *Centrifugal Tendencies in the Euro Area*, 2011, Journal of Contemporary European Studies, 19(1)

Wolf, M., *The Shifts and the Shocks*, 2014, Allen Lane of Penguin Books

<http://crisisobs.gr/> Παρατηρητήριο για την Κρίση

http://ec.europa.eu/index_el.htm, Επίσημη ιστοσελίδα Ευρωπαϊκής Επιτροπής

Z. Παράρτημα

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

“ΕΧΕΙ ΑΠΟΤΥΧΕΙ Η ΕΥΡΩΖΩΝΗ?”

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΣ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ
ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

(500 λέξεις/απάντηση)

1. Ποιοι παράγοντες κατά τη γνώμη σας συμβάλλουν στην κρίση της ευρωζώνης?
.....
2. Η ευρωζώνη δεν αποτελεί υπόδειγμα του βέλτιστου νομισματικού χώρου.
-Με ποιον τρόπο η συγκεκριμένη συνθήκη συνέβαλε στην κρίση της ευρωζώνης?
-Ποια τεχνικά μέσα θα μπορούσαν να αντιστρέψουν την συγκεκριμένη αδυναμία?
.....
3. Η ευρωπαϊκή κοινή νομισματική πολιτική έχει στόχο τη διασφάλιση της νομισματικής σταθερότητας, με ανώτατο μέσο ετήσιο πληθωρισμό το 2%. Η συγκεκριμένη πολιτική αποτελεί μεταφορά του μονεταριστικού μοντέλου της Bundesbank από εθνικό σε υπερεθνικό επίπεδο, και αποτέλεσε όρο για την συμμετοχή της Γερμανίας στην ΟΝΕ.
-Σε ποιο βαθμό η παραπάνω πολιτική αποτέλεσε παράγοντα αποτυχίας?
-Ποια είναι τα μέτρα που η ευρωπαϊκή κοινότητα μπορούσε/μπορεί να αντιτάξει?
.....
4. Έλλειψη μηχανισμών οικονομικής αλληλεγγύης εντός Ευρωζώνης.
-Για οποίον λόγο συμβαίνει?
-Ποια είναι τα προτεινόμενα μέτρα?
.....
5. Κενά συστήματος/ανεπάρκειες VS έλλειμα ηγεσίας. Τι εμφανίζεται ισχυρότερο?
.....
6. Το Brexit με ποιον τρόπο επηρεάζει το μέλλον της ευρωζώνης?
.....
7. Πως θα ήταν μία ιδανική Ευρωζώνη?
.....
8. Ποιο είναι το μέλλον της Ευρωζώνης?

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Βαλλιαντάτου Άννα

Διδάκτωρ

Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Αποστολή με email 18.08.16

1. Αφορμή για την κρίση στην ευρωζώνη ήταν η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση, η οποία παρήχθη στις ΗΠΑ και επεκτάθηκε διεθνώς. Αρχικά η κρίση έπληξε τα εθνικά χρηματοπιστωτικά συστήματα και στη συνέχεια έπληξε και τις πραγματικές οικονομίες. Η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση, σε συνδυασμό με την ύφεση της πραγματικής οικονομίας, προκάλεσε αυξημένες δημόσιες δαπάνες οι οποίες κλόνισαν τη δημοσιονομική σταθερότητα σε ορισμένες χώρες της ευρωζώνης και οδήγησαν σε κρίσεις δημοσίου χρέους. Ιδιαίτερα στις χώρες της περιφέρειας παρατηρήθηκαν ισχυρή ανάπτυξη της εσωτερικής ζήτησης και υψηλότερες τιμές και ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Όμως, ουσιαστικά τα δομικά και διαχειριστικά κενά της λειτουργίας της ευρωζώνης ήταν αυτά που επέτρεψαν τη γένεση της κρίσης και έως ένα βαθμό την επέτειναν. Ορισμένες χώρες της περιφέρειας αντιμετώπιζαν σοβαρά διαρθρωτικά και δημοσιονομικά προβλήματα. Ακόμη και το πρόβλημα των μακροοικονομικών ανισορροπιών στην ευρωζώνη οφειλόταν ως επί το πλείστον στις δομικές αδυναμίες της ευρωζώνης (όπως περιγράφονται στην ερώτηση 2). Αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι στην Ελλάδα έως και το 2010 σημειωνόταν μεγάλη αύξηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και, κατά συνέπεια, μεγάλη αύξηση του δημοσίου χρέους παρά τη συμμετοχή της χώρας στην ευρωζώνη. Επιπλέον, μεγάλη σημασία για την επέκταση της κρίσης είχαν οι διαχειριστικές και πολιτικές αδυναμίες της κοινής νομισματικής διακυβέρνησης και η αδυναμία των ευρωπαϊκών θεσμών για προληπτική και άμεσα κατασταλακτική δράση.
2. Α) Η πρόσφατη εμπειρία της κρίσης των χωρών της περιφέρειας της ευρωζώνης είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα του πόσο απέχει η ευρωζώνη από την έννοια του βέλτιστου νομισματικού χώρου. Υπενθυμίζεται ότι μεταξύ των κριτηρίων του βέλτιστου οικονομικού χώρου είναι και η δημοσιονομική και η πολιτική ενοποίηση καθώς και η κινητικότητα της εργασίας και των υπολοίπων συντελεστών παραγωγής, η τέλεια ευελιξία των τιμών και των μισθών, το κατά πόσο είναι ανοικτή η οικονομία, η διαφοροποίηση στην κατανάλωση και στην παραγωγή και ο ρυθμός πληθωρισμού. Είναι προφανές ότι η ευρωζώνη είναι ατελής σε πολλά από αυτά τα κριτήρια. Δε διέθετε ένα ομοσπονδιακό σύστημα με τα κατάλληλα μέσα και τους φορείς επιβολής της κοινής δημοσιονομικής πολιτικής, έναν κοινοτικό προϋπολογισμό ικανό να αντιμετωπίσει τις ασύμμετρες διαταραχές και ένα σχέδιο προστασίας του τραπεζικού συστήματος. Επιπλέον η αποτυχία της Επιτροπής και των μεγάλων χωρών να πετύχουν εναρμόνιση της άμεσης φορολογίας συμβάλει επίσης στην κρίση στην ευρωζώνη.
Β) Η ανάγκη βελτίωσης των ευρωπαϊκών θεσμών και του νομικού πλαισίου κρίνεται αναγκαία. Ο κεντρικός πυλώνας σταθερότητας και δημοσιονομικής πειθαρχίας στην ευρωζώνη είναι το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (που εφαρμόστηκε από το 1997). Υπενθυμίζεται ότι αν και η Συνθήκη του Μάαστριχτ θέτει συγκεκριμένα δημοσιονομικά κριτήρια για την τήρηση της νομισματικής σύγκλισης, με στόχο την αποφυγή υπερβολικών ελλειμμάτων και τη νομισματική σταθερότητα, το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης βρίσκεται υπό μεγάλη πίεση καθώς πολλές χώρες έχουν παραβιάσει το ανώτατο όριο για το έλλειμμα του προϋπολογισμού, με ιδιαίτερα αυξημένα τα ποσοστά στις χώρες του νότου εξαιτίας της χρηματοοικονομικής κρίσης. Ο κεντρικός πυρήνας του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης είναι η διατήρηση υγιών δημοσίων οικονομικών και ο συντονισμός των δημοσιονομικών πολιτικών τους. Η επανεξέταση των κανόνων του Συμφώνου Σταθερότητας (Εξάπτυχο και του Δίπτυχο) ενισχύοντας τον οικονομικό συντονισμό μεταξύ των κρατών μελών και καθιερώνοντας νέα εργαλεία παρακολούθησης με στόχο τη δημοσιονομική εξυγίανση στην Ε.Ε. συμβάλλουν προς την αντιμετώπιση αυτής της αδυναμίας και θεωρώ ότι είναι προς τη σωστή κατεύθυνση.
3. Α) Η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών αποτελεί τον πρωταρχικό στόχο του μοντέλου της Γερμανίας. Στην ΕΚΤ δόθηκε υπέρμετρη ανεξαρτησία συγκριτικά με άλλες κεντρικές τράπεζες, ενώ ο βαθμός ελέγχου της φαίνεται να είναι μικρότερος από εκείνον των άλλων κεντρικών τραπεζών. Έχει

υποστηριχθεί από πολλούς οικονομολόγους αλλά και ευρωπαίους ηγέτες (και σε γενικές γραμμές συμφωνώ) ότι η κυριαρχία της οικονομικής ενοποίησης έναντι της κοινωνικοπολιτικής ενοποίησης αποτελεί παράγοντα αποτυχίας της ευρωζώνης. Επιπροσθέτως, οι διαφορετικές κουλτούρες των χωρών στην άσκηση της οικονομικής τους πολιτικής αποτελεί σημαντικό πρόβλημα στη λειτουργία της ευρωζώνης. Ασφαλώς δεν πρέπει να ξεχνάμε και τη σημασία των διαδικασιών ελέγχου της άσκησης της οικονομικής πολιτικής, όπως προαναφέρθηκε στην ερώτηση 2

B) Η πολιτική συνεργασία και η οικονομική διακυβέρνηση στο πλαίσιο της ONE οφείλει να ενισχυθεί και να υπάρξουν αυτόματες παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση των κρίσεων αποφεύγοντας τις χρονοβόρες διαδικασίες και τις λύσεις ανά περίπτωση. Κάποια μέτρα προς αυτήν την κατεύθυνση έχουν ήδη ληφθεί. Η ενίσχυση της ευελιξίας της νομισματικής πολιτικής της Ευρωζώνης με την επιδίωξη και άλλων στόχων, όπως είναι η ενίσχυση της ενεργούς ζήτησης και της απασχόλησης καθώς και η διάθεση επαρκούς ρευστότητας σε περιόδους κρίσεων (βλέπε Α. Κότιο).

4. A) Οι πρωταγωνιστές της διαδικασίας δεν επεδίωκαν συντονισμένη ευρωπαϊκή στρατηγική εξόδου από την κρίση αλλά προχώρησαν σε διαφοροποιήσεις και ομαδοποιήσεις γεγονότων που δεν αποτελεί δημιουργική διέξοδο από την κρίση. Τα ευρωπαϊκά πολιτικά αντανάκλαστα αντέδρασαν με καθυστέρηση ενώ το νέο ρυθμιστικό πλαίσιο είναι ελλιπές. Δεν αποτυπώνεται σε κανονιστική ρύθμιση όλο το εύρος των δομικών εργαλείων που θα μπορούσαν να ενεργοποιηθούν.

B) Μεγαλύτερος ρυθμιστικός εξευρωπαϊσμός της οικονομικής πολιτικής (δεν είμαι σε θέση να προτείνω συγκεκριμένα μέτρα)

5. Νομίζω ότι και οι δύο παράγοντες είναι εξίσου ισχυροί. Η μελέτη όμως άλλων παραδειγμάτων ειδικά της ιστορίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης μας έχει δείξει ότι σε πολλές περιπτώσεις που το σύστημα ήταν ανεπαρκές οι elites έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο και ξεπέρασαν ή επέτειναν τις ανεπάρκειες του συστήματος.
6. Η πρώτη προφανής συνέπεια είναι η αστάθεια που θα προκληθεί στα χρηματιστήρια και στο ευρώ. Αυτό θα μπορούσε να έχει αρνητικές συνέπειες για την ευρωζώνη. Επισημαίνεται ότι η πρώτη αντίδραση της Ε.Ε. θα είναι να καταβάλει κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε να αποκλεισθεί η περίπτωση της εξόδου για άλλες χώρες ενισχύοντας την προσήλωση στο ευρωπαϊκό εγχείρημα και, ενδεχομένως και την ευρωζώνη. Στη συνέχεια, πιστεύω ότι η βελτίωση των δομών και της διακυβέρνησης της ευρωζώνης με την ενίσχυση των «ομοσπονδιακών στοιχείων» του βέλτιστου νομισματικού χώρου θα καταστεί ολοένα και πιο δυσχερής καθώς η ανάληψη νέων πρωτοβουλιών μοιάζει πλέον αδύνατη. Υποστηρίζεται ότι προκειμένου να αντιμετωπισθεί ο ευρωσκεπτικισμός που ενδεχομένως θα ενισχυθεί με το αποτέλεσμα υπέρ του Brexit οι ηγεσίες της Ε.Ε. θα ακολουθήσουν μια πιο χαλαρή στάση απέναντι στην περαιτέρω ενοποίηση. Μια άλλη άποψη που ακούγεται είναι ότι το Brexit μπορεί να οδηγήσει σε μια Ευρώπη του σκληρού πυρήνα. Η Γερμανία και η πολιτική της κουλτούρα απέναντι στην νομισματική ένωση ενδεχομένως να κυριαρχήσει ολοκληρωτικά, γεγονός που ίσως οδηγήσει σε μια Ευρώπη του σκληρού πυρήνα. Το αν επικρατήσει κάτι τέτοιο θα εξαρτηθεί και από τον τρόπο που θα λειτουργήσει το γαλλογερμανικό ζευγάρι.
7. Η ευρωζώνη θα ήταν ιδανική αν διέθετε ένα σταθερό και πλήρες ρυθμιστικό σύστημα (με εποπτικούς μηχανισμούς, μηχανισμούς πρόληψης και διαχείρισης κρίσεων, κυρώσεις κλπ). Σε αυτό θα συνέβαλε η πρόοδος της πολιτικής ενοποίησης αλλά και η δημιουργία μιας κοινής οικονομικοπολιτικής και νομισματικής κουλτούρας. Οι οικονομίες των χωρών της ευρωζώνης ακολουθούν διαφορετική πορεία στο πλαίσιο της ενώ έχουν και διαφορετικές αντιλήψεις ως προς τις πολιτικές αντιμετώπισης της κρίσης και διακρίνονται από διαφορετικές οικονομικοπολιτικές και νομισματικές κουλτούρες. Διαφοροποιήσεις και ομαδοποιήσεις δεν αποτελούν την κατάλληλη αντιμετώπιση της κρίσης. Οι ευρωπαϊκές elites θα πρέπει να επιδιώκουν συντονισμένη ευρωπαϊκή στρατηγική εξόδου από την κρίση. Μια ιδανική ευρωζώνη χρειάζεται τη δημοσιονομική, οικονομική και πολιτική ενοποίηση και, κατ' επέκταση, κοινή πολιτική βούληση. Το ουσιαστικό λουπόν πρόβλημα είναι ότι υπάρχει διαφωνία για το τι πρέπει να γίνει
8. Μέχρι πρότινος θα λέγαμε ότι το μέλλον της ευρωζώνης θα εξαρτηθεί από τη δημοσιονομική προσαρμογή των χωρών της ONE και ιδίως αυτών με υψηλά ποσοστά δημοσίου χρέους αλλά και από την πολιτική βούληση των μεγάλων χωρών. Πλέον μεγάλη σημασία έχει και το πόσο θα επηρεάσει το φαινόμενο της μετανάστευσης τα θεμέλια της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενισχύοντας τον ευρωσκεπτικισμό καθώς επίσης και οι συνέπειες του Brexit στις οποίες αναφερθήκαμε πιο πάνω.

Κατσίκας Δημήτριος

Λέκτορας

Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Μαγνητοφωνημένη Συνέντευξη, 02.09.2016

1. Μπορούμε να διακρίνουμε παράγοντες στο ξέσπασμα της κρίσης της ευρωζώνης, και παράγοντες για τη μη επίλυσή της στη συνέχεια. Για το πρώτο ευθύνεται η αρχιτεκτονική της ευρωζώνης, η διακυβέρνηση της η οποία έχει πολλά προβλήματα. Α) Πρωταρχικά η έλλειψη μηχανισμών διαχείρισης και καμία πρόνοια. Έπρεπε να κατασκευαστούν μηχανισμοί κατά τη διάρκεια εξέλιξης της κρίσης, υπό μεγάλη χρονική και πολιτική πίεση, που δεν λειτούργησε ικανοποιητικά, και που συνέβαλε στην επιδείνωση της κρίσης. Β) Αποτυχία Συμφώνου Σταθερότητας και ανάπτυξης, που επέτρεψε πχ στην Ελλάδα να έχει ρεκόρ ελλείματος και πολύ υψηλό χρέος. Όχι μόνο στην Ελλάδα, οι έρευνες έδειξαν για περισσότερες από 30 παραβιάσεις κατά τη διάρκεια ισχύος του ευρώ από όλες σχεδόν τις χώρες του Συμφώνου. Γ) Αρχική εκτίμηση πως θα συνέκλιναν οι οικονομίες, τελικά απέκλιναν. Έντονες διαφορές πλεονασμάτων χωρών Βορρά και ελλειμάτων χωρών Νότου. Συσσώρευση οικονομικών προβλημάτων που αγνοήθηκε. Ανισόρροπη οικονομική διακυβέρνηση που όχι μόνο βοήθησε στο να ξεσπάσει η κρίση, αλλά και στη μη επίλυσή της.
2. Α) Προφανώς η ευρωζώνη δεν αποτελούσε βέλτιστη νομισματική περιοχή, έχει αποδειχθεί από όλες τις εμπειρικές μελέτες. Για να υπάρχει καταρχάς πρέπει να υπάρχει και μία σχετική συμμετρία στην οικονομία, να μην υπάρχουν ασύμμετρα οικονομικά σοκ. Όταν συμβαίνει αυτό, μία ένωση δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τις επιπτώσεις και καθίσταται αναποτελεσματική. Το ίδιο συμβαίνει και με ένα κοινό σοκ (πχ παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση) σε διαφορετικές χώρες. Ξέραμε ότι δεν υπάρχει μεγάλος βαθμός συμμετρίας και δεν είχαμε κάποιο βασικό μηχανισμό που να προβλέπει την αποκατάσταση ανισορροπιών σε περίοδο κρίσεων. Όπως η ελαστικότητα εργασίας που επιτυγχάνεται για παράδειγμα με την κινητικότητα κεφαλαίου, το οποίο ωστόσο δεν είναι εφικτό να ισχύσει σε μία ένωση 19 διαφορετικών χωρών, όπως συμβαίνει σε μία ενιαία χώρα πχ Αμερική. Επίσης δεν υπήρχε ένας άλλος μηχανισμός που προβλέπει τη θεωρία, όπως ο κοινός προϋπολογισμός, που μπορεί να λειτουργήσει σαν αντισταθμιστικός μηχανισμός για να μπορέσει να μεταφέρει ποσά μέσω των αυτόματων σταθεροποιητών για να εξισορροπήσει κάπως την κατάσταση. Όλα αυτά λείπανε. Η ΟΝΕ ήταν εξ αρχής ένα πολιτικό project και δικαιολογήθηκε οικονομικά από τη θεωρία της ενδογενούς σύγκλισης, σύμφωνα με την οποία ακόμα και αν δεν είσαι από πριν βέλτιστη νομισματική περιοχή, αφού υιοθετήσεις ένα νόμισμα, μπορεί το ίδιο το νόμισμα να βοηθήσει στη σύγκλιση, τελικά όμως δεν έγινε.
Β) Για να γίνει θα πρέπει να εισάγουμε τα στοιχεία που εξέλειπαν. Η κινητικότητα δεν είναι εύκολο να δημιουργηθεί, λόγω σημαντικών διαφορών στη γλώσσα στην κουλτούρα. Πάντα θα υπάρχει χαμηλή κινητικότητα στην ευρωζώνη λόγω εθνικής υπόστασης, αρά θα πρέπει να στραφούμε σε άλλα εργαλεία όπως κατεύθυνση του κοινού προϋπολογισμού, για παράδειγμα ένα κοινό ταμείο ανεργίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ή τα ευρωμόλογα, τα οποία όμως θα αξιοποιούνται με σωστά κριτήρια.
3. Όλοι μπορούμε να συμφωνήσουμε ότι αποτελεί την προτεραιότητα της ΕΚΤ. Αυτό είναι ένα πρόβλημα δεδομένου ότι δεν υπάρχει όπως στην Αμερική ένας δεύτερος στόχος, όπως η καταπολέμηση της ανεργίας ή η ανάπτυξη, που να αφορά πιο πολύ την πραγματική οικονομία. Στα καλά χρόνια δεν νομίζω ότι υπήρχε κάποιο σημαντικό πρόβλημα με τη λειτουργία της ΕΚΤ. Το πολύ χαμηλό επιτόκιο για τις χώρες της περιφέρειας ευνόησε τις φούσκες, όμως αναγκαστικά σε μία ένωση που είναι ασύμμετρη, το επιτόκιο δεν μπορεί να ικανοποιεί όλους, και δεδομένου ότι το βάρος της οικονομίας της Ευρώπης αφορά στις βόρειες χώρες, ήταν δεδομένο ότι τα επιτόκια θα προσαρμόζονταν σε αυτό το μοντέλο, προς τις βαρύτερες οικονομίες παρά προς τις ασθενέστερες. Σε μια ασύμμετρη περιοχή, είναι δεδομένο ότι τα αποτελέσματα δεν θα είναι καλά για όλους. Αυτό θα μπορούσε να έχει ελεγχθεί αν υπήρχε καλύτερος συντονισμός στις άλλες πολιτικές, δημοσιονομικές

και ευρύτερα οικονομικές. Δεδομένου ότι το ένα δεν λειτούργησε, το άλλο ήταν ανύπαρκτο, ήταν δεδομένο ότι η συγκεκριμένη πολιτική θα δημιουργούσε στρεβλώσεις, χωρίς ωστόσο να πούμε ότι φταίει η τράπεζα, η οποία ήταν με τα χέρια της δεμένη. Δεν μπορείς να πεις, αγνοώ τη Γερμανία επειδή η Ελλάδα και η Ισπανία έχουν υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης και αρχίζουν και δημιουργούν φούσκες στα ακίνητα και στο χρηματιστήριο, θα αρχίσω να αυξάνω τα επιτόκια για τους πάντες? Τα επιτόκια είναι κοινά για όλους. Περισσότερο από αυτό, το πρόβλημα ήταν κατά τη διάρκεια της κρίσης. Σημαντική απροθυμία του Τρισέ να ενεργήσει θετικά, σε αντίθεση με τον Ντράγκι στην συνέχεια που είπε το περίφημο «θα κάνουμε ότι χρειαστεί για να σώσουμε το ευρώ». Η στάση του Τρισέ απέναντι στις χώρες με πρόβλημα ήταν τέτοια που μάλλον δημιουργούσε αμφιβολίες στις αγορές για τις προθέσεις του. Πχ το θέμα του κουρέματος του χρέους της Ελλάδας ήταν πάντα ένα ταμπού. Ο Τρισέ ούτε καν συζητούσε μία τέτοια πιθανότητα. Δεν ήθελε επουδενί η τράπεζα να λειτουργήσει ως δανειστής έσχατης ανάγκης, κι γι' αυτό λέμε ότι φταίει η ευρωπαϊκή διακυβέρνηση, γιατί υπήρχε μία πολύ γενική αναφορά για την ευθύνη της ΕΚΤ στην εποπτεία του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Δεν υπήρχε συγκεκριμένη ευθύνη και αρμοδιότητα της ΕΚΤ, και υπήρχε πάντα πίεση παράλληλα στο συμβούλιο της ΕΚΤ από την γερμανική πλευρά, ότι δεν αναλαμβάνει ευθύνη για το Ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό σύστημα. Ότι σε περίπτωση χρεοκοπίας μίας τράπεζας, δεν είναι δουλειά της ΕΚΤ να κάνει κάτι γι' αυτό. Η δράση του Ντράγκι είναι εντελώς διαφορετική, πολύ πιο θετική, πολλοί πιστεύουν ότι έσωσε την ευρωζώνη, έχει υιοθετήσει διάφορα καινοτόμα σχήματα όπως η ποσοτική χαλάρωση και η πολύ μεγάλη χρηματοδότηση των τραπεζών με χαμηλά επιτόκια. Η ΕΚΤ είναι πολύ δραστήρια υπό την ηγεσία του. Πολύ μεγάλη λοιπόν η σημασία των προσωπικοτήτων. Τελικά, θεσμικά η ΕΚΤ δεν διευκολύνει και μάλλον δυσχεραίνει κρίσεις όπως αυτή, έχει όμως σημασία ποιος είναι ο τραπεζίτης και φαίνεται ότι έστω και σε αυτά τα στενά θεσμικά πλαίσια αν κάποιος θέλει, μπορεί να φέρει αποτελέσματα, όπως έκανε ο Ντράγκι. Η ΕΚΤ αρχικά συνέβαλε στις ανισορροπίες, υπό τον Τρισέ δυσχέρανε την κατάσταση, υπό τον Ντράγκι την βοήθησε αλλά πάλι λόγω του δομικού προβλήματος που είχε ανακάμψει – λαμβάνοντας όμως υπόψη και την απροθυμία της Γερμανίας στο να αλλάξει κάτι, και είναι μάλλον απίθανο τα επόμενα χρόνια να δούμε για αλλαγή προς Fed. Το ιδανικό θα ήταν να είχαμε κάτι σαν τη Fed, ωστόσο με δεδομένο το ρόλο της Γερμανίας στην Ευρώπη, δεν μπορεί να γίνει κάτι άλλο. Ο Ντράγκι έχει εξαντλήσει όσο μπορεί τα περιθώρια. Ιδανικά θα έπρεπε να αλλάξει το mandate και να εξυπηρετηθούν και άλλοι στόχοι της ΕΚΤ.

4. Συμβαίνει γιατί δεν υπήρχαν από πριν. Αν υπάρχει η εντύπωση ότι κάποιοι θα πληρώνουν μονίμως κάποιους άλλους, οι ισχυρές χώρες θα βάλουν βέτο και δεν θα συμβεί. Με δεδομένο ότι η Ελλάδα και η Ιταλία μπήκαν στην ευρωζώνη ενώ βάσει θεωρίας βέλτιστης περιοχής δεν θα έπρεπε να συμβεί, η Γερμανία γνωρίζει εξαρχής ότι θα πρέπει να τους πληρώνει, και είναι κάτι που φυσικά δεν θέλει. Οι χώρες τις περιφέρειάς θα έπρεπε πρώτα να φτάσουν τα επίπεδα ανάπτυξης και ανταγωνιστικότητας του Βορρά πρώτου πάμε σε τέτοιου είδους μηχανισμούς, ώστε μετά να είναι πιο συμμετρική η κατανομή των βαρών. Υπάρχουν επίσης φεντεραλιστικά παραδείγματα. Ο Νότος της Ιταλίας ζει επι δεκαετίες με τη χρηματοδότηση του Βορρά, χωρίς να έχουν καταφέρει να αντιστρέψουν τη δομή του Νότου, να γίνει πιο ανταγωνιστικός, να αλλάξει η δομή της οικονομίας του. Συνεπώς η ύπαρξη και μόνο ενός τέτοιου θεσμού, δεν λύνει απαραίτητως τα προβλήματα, αντίθετα μπορεί να λειτουργήσει σαν ένα είδος κινδύνου, όπου κάποιοι επειδή θα τους πληρώνουν πάντα κάποιοι άλλοι δεν μπαίνουν σε διαδικασία καμίας μεταρρύθμισης. Οι χώρες του Βορρά αν δεν δουν πραγματικές μεταρρυθμίσεις και αλλαγή της οικονομίας πιο κοντά στα δικά τους πρότυπα δεν πρόκειται να δεχτούν τέτοιους μηχανισμούς γιατί θα θεωρήσουν ότι όχι μόνο δεν θα επιλύσουν, αντιθέτως θα επιτείνουν το πρόβλημα καθώς θα αποτελέσουν αντικίνητρο μεταρρυθμίσεων. Προφανώς είναι όλο ένας φαύλος κύκλος, αλλά εκκινεί από το γεγονός ότι δεν θα έπρεπε να υπάρχει - έτσι όπως είναι - η ευρωζώνη. Θα πρέπει να γίνει ένας συνδυασμός πραγμάτων. Οι χώρες της περιφέρειας θα πρέπει να προσπαθήσουν πάρα πολύ να μεταρρυθμιστούν σε σημαντικό βαθμό, και να υπάρχει μια διαδικασία που θα πηγαίνει χέρι χέρι, από την στιγμή που υπάρχει μία απτή βελτίωση. Η έμφαση δόθηκε από τον Βορρά στο δημοσιονομικό κομμάτι, «να πάρουμε τα χρήματα μας πίσω». Οι κυβερνήσεις περνούσαν την αξιολόγηση βάσει μέτρων που λάμβαναν, και οι μεταρρυθμίσεις μπορεί μετά να έφεταν έξω, ενώ θα έπρεπε να συμβαίνει ακριβώς το ανάποδο. Σε αυτό έχουν πολύ μεγάλη ευθύνη και οι πιστωτές. Η προτεραιότητα θα όφειλε να είναι ανάποδα. Η αξιολόγηση θα έπρεπε να περνάει βάσει αποτελεσμάτων των

μεταρρυθμίσεων, και στο δημοσιονομικό σκέλος να υπάρχει μεγαλύτερη ευελιξία. Επομένως απαιτούνται πραγματικές μεταρρυθμίσεις στο πλαίσιο ενός προγράμματος πραγματικής παρακολούθησης προόδου με τη επίτευξη milestones που αποδεικνύεται ότι έχουν πραγματικό impact, στην πραγματική οικονομία των χωρών. Και έτσι παράλληλα να οδηγηθούμε σε ένα πλαίσιο ευρωπαϊκής διακυβέρνησης μεγαλύτερης αλληλεγγύης.

5. Πολύ σημαντικά και τα δύο. Κλασικό θέμα agent και structure. Ο θεσμός θέτει σαφώς πλαίσια στην λειτουργία, από την άλλη εμφανίζονται και παίκτες όπως ο Ντράγκι που μπορεί να υπερβεί αυτά τα όρια. Πάντα στις κρίσεις δημιουργούνται προϋποθέσεις για αλλαγή. Αν εκεί έχεις κατάλληλους ανθρώπους μπορούν πραγματικά να φέρουν την αλλαγή. Αν όχι, θα σέρνεται όπως σύρθηκε η κρίση. Έχουμε σημαντικό έλλειμμα ηγεσίας στη ευρωζώνη -ακόμα και η διαχείριση της ελληνικής κρίσης από τη Γερμανία υπαγορεύτηκε σε μεγάλο βαθμό από τα εσωτερικά πολιτικά προτάγματα της εποχής, και αυτό έφερε αποτελέσματα στην Μέρκελ και τη δημοτικότητα της. Αυτό δείχνει ότι ήταν λίγη. Θα έπρεπε οι Ευρωπαίοι ηγέτες να ξεπεράσουν τους εαυτούς τους και να εκπαιδεύσουν τα κοινά τους. Στις εκθέσεις των εκπροσώπων υπερεθνικών οργάνων, που βλέπουν πέρα από εθνικά συμφέροντα, όταν αυτές εκδίδονται και αφορούν στο πως θα έπρεπε ιδανικά να λειτουργεί η ευρωζώνη, οι αναλυτές χαρακτηριστικά λένε ότι δεν πρόκειται να γίνουν ποτέ αυτά που περιγράφονται. Οι ηγέτες που έχουν να λογοδοτήσουν σε εθνικά κοινά, είναι πολύ δύσκολο να προτάξουν το ευρύτερο καλό όλης της ευρωζώνης μέσα στο οποίο θα ευημερήσουν και οι δικές τους χώρες, σε πιο μακροπρόθεσμο ορίζοντα ωστόσο. Εκείνη τη στιγμή καλούνται να πληρώσουν, και αυτό είναι πολιτικά πολύ δύσκολο να το «πουλήσεις», και φάνηκε ότι κανείς δεν είχε το ανάστημα έστω να προσπαθήσει να το κάνει. Σίγουρα έχουμε μεγάλο έλλειμμα ηγεσίας, και αυτό φαίνεται και από την απόρριψη από τους Ευρωπαίους πολίτες. Το έλλειμμα στο θεσμικό πλαίσιο μπορούμε να πούμε ότι τους διευκόλυνε, λειτουργώντας σαν άλλοθι. Άλλωστε είναι τα ίδια πρόσωπα που έχουν φτιάξει και το θεσμικό πλαίσιο. Δίνω μία επιπλέον βαρύτητα στα πρόσωπα, γιατί έχει αποδειχτεί πως ο κατάλληλος ηγέτης σε περίοδο κρίσης, μπορεί να αντιστρέψει τα πράγματα.
6. Το Brexit ως Brexit δεν επηρεάζει άμεσα το μέλλον της ευρωζώνης, δεδομένου ότι το HB δεν αποτελούσε μέλος της. Η πιο σημαντική επίδραση είναι σε συμβολικό χαρακτήρα παρά οικονομικό. Σίγουρα θα επηρεάσει την ευρωπαϊκή αγορά, το ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό σύστημα – μέχρι τώρα ήταν επικεντρωμένο στο city του Λονδίνου- μένει να δούμε πως θα εξελιχθεί γιατί όλα αυτά είναι στον αέρα. Βλέπουμε ότι ούτε οι Βρετανοί ξέρουν τι θα κάνουν, τότε θα το κάνουν, αν τελικά θα το κάνουν, άρα μέσα στα επόμενα χρόνια δεν βλέπω κάποια αλλαγή, μακροπρόθεσμα σίγουρα είναι ένα μεγάλο πλήγμα στην εικόνα της Ευρώπης, η απόρριψή της από μία χώρα που αποτελεί πολύ σημαντικό μέλος της. Και μάλιστα είναι ενδιαφέρον γιατί αποφάσισε να αποχωρήσει χωρίς να έχει όλα τα δεσμά της ευρωζώνης. Αυτό δείχνει πόσο λαϊκίστικη τείνει να γίνει η συζήτηση σε όλες τις χώρες. Δεν έφταιγε η ευρωζώνη για το ότι βγήκαν εκτός οι Βρετανοί, αν και η παρατεταμένη κρίση επηρέαζε και την οικονομία τους, δεδομένου ότι εξάγει στην ΕΕ. Συμβολικό το θέμα, είναι ένας άλλος μεγάλος λίθος της απαξίωσης του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, στέλνει ένα μήνυμα ότι οι άνθρωποι δεν θέλουν περαιτέρω ενοποίηση, το οποίο όμως είναι προβληματικό γιατί για να λειτουργήσει η ευρωζώνη χρειάζεται μεγαλύτερη ενοποίηση. Αυτό κάνει πολιτικά πιο δύσκολη την υλοποίηση των προτάσεων. Η απόρριψη από τον Ευρωπαίο πολίτη δυσκολεύει ακόμα περισσότερο την ανάληψη πρωτοβουλιών για μεγαλύτερη ενοποίηση οι οποίες είναι απαραίτητες για την ευρωζώνη.
7. Δεν ξέρω αν θα μπορούσε ποτέ να υπάρχει μία ιδανική ευρωζώνη. Μιλάμε για πολλές διαφορετικές χώρες, δεν είναι οι ΗΠΑ. Το σημαντικό για να δούλευε είναι μεγαλύτερη συμμετρία των οικονομιών, ρύθμιση της οικονομίας της περιφέρειας αλλά ρύθμιση και της συμπεριφοράς του Βορρά, η υπερβολική μανία της Γερμανίας με τον πληθωρισμό θα έπρεπε και αυτή να μετριαστεί, θα μπορούσε να συμβάλει πολύ περισσότερο η Γερμανία στην ανάκαμψη της ευρωζώνης επενδύοντας περισσότερο στην οικονομία της, ενισχύοντας με κίνητρα κατανάλωσης κλπ. Χρειάζεται μια προσαρμογή. Παλιό πρόβλημα στις διεθνείς σχέσεις, ποιος κάνει την προσαρμογή? Για να δουλέψει η ευρωζώνη πρέπει να προσαρμοστούν και οι δύο πλευρές, με διαφορετικό τρόπο ο καθένας, αλλά πρέπει και οι δύο. Ποτέ ωστόσο δεν θα είναι μία τέλεια νομισματική ένωση όπως είναι των ΗΠΑ. Μπορεί να λειτουργήσει πολύ καλύτερα εφόσον γίνει αυτή η προσαρμογή στη νοοτροπία, στις δομές της οικονομίας και την ασκούμενη οικονομική πολιτική, και αφού συμβεί αυτό να υπάρχουν οι δομές σε υπερεθνικό επίπεδο μεταφοράς πόρων, όχι απαραίτητως κοινός προϋπολογισμός φεντεραλιστικού τύπου αλλά επιμέρους

μηχανισμοί όπως ταμείο ανεργίας. Σταδιακά θα δημιουργούσαν μία καλύτερη ένωση. Στο νομισματικό μέρος χρειάζεται διεύρυνση η εντολή της ΕΚΤ να μπορεί να ανταλλάσσεται και την πραγματική οικονομία. Σημαντικός είναι και ο τρόπος. Χρειάζεται μια παράλληλη αναδιοργάνωση της ευρύτερης λειτουργίας της ΕΕ όσον αφορά το δημοκρατικό χαρακτήρα της, με έγκριση και συμμετοχή των λαών της. Δεν μπορούμε να επιβάλλουμε επιπλέον ενοποίηση, γιατί από την τέλεια ένωση μπορεί να πάμε στη μη ένωση.

8. Μακροπρόθεσμα είναι πολλές οι μεταβλητές και δεν μπορώ να απαντήσω χωρίς να γίνω αστείος. Στο προσεχές μέλλον δεν βλέπω να αλλάζουν πολλά πράγματα, δεν βλέπω να διαλύεται γιατί έχει γίνει πολύ μεγάλη επένδυση από τις συμμετέχουσες χώρες και οι επιπτώσεις θα είναι δραματικές, δεδομένου ότι και τα επόμενα χρόνια η παγκόσμια οικονομία θα είναι σε ένα περιβάλλον χαμηλής ανάπτυξης, δεν προβλέπεται κάποιος να έχει τη διάθεση να διαλύσει την ευρωζώνη. Από τη άλλη, ήδη βλέπουμε ότι δεν υπάρχει ιδιαίτερη διάθεση για μεγάλες πρωτοβουλίες για περαιτέρω ενοποίηση, αυτή τη στιγμή αντιμετωπίζουμε μεγάλα ζητήματα με το προσφυγικό και την τρομοκρατία τα οποία έχουν αποκτήσει προτεραιότητα σε πολλές χώρες – άλλωστε το προσφυγικό δημιουργεί περισσότερο φυγόκεντρες τάσεις παρά ενοποιητικές. Θα συνεχίσουμε επομένως όπως είμαστε τώρα, πάμε βλέποντας, λύνουμε την τρέχουσα κρίση για να μην διαλυθούμε και τα πιο σημαντικά, τα πιο δομικά τα αφήνουμε για μετά, σε μία καλύτερη συγκυρία. Βέβαια έτσι ποτέ δεν γίνονται καλύτερες οι συνθήκες και δεν γίνεται κάποια μεγάλη αλλαγή. Διεθνώς οι συνθήκες πάνε προς το χειρότερο, και έχουμε ήδη αρκετά προβλήματα και ανασφάλειες σε διεθνές επίπεδο. Η λύση για όλα φυσικά είναι η ανάπτυξη. Αντιστοίχως, όταν υπάρχει ανάπτυξη αποδίδονται εύσημα. Αν όχι, για όλα φταίει η ευρωζώνη. Αν έχουμε ρυθμούς ανάπτυξης, τότε θα είμαστε σε καλύτερη «διάθεση» να συζητήσουμε τα επόμενα βήματα. Από την άλλη, όταν όλα είναι καλά σπανίως κάποιος μπαίνει στην διαδικασία να ταρακουνάει τα πράγματα. Για τα επόμενα χρόνια πάντως θα έχουμε χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης και θα λειτουργούμε επιλύοντας επιτόπου τα διάφορα στάδια της κρίσης εκείνη τη στιγμή. Δεν βλέπω μακροπρόθεσμα τον φεντεραλισμό, μόνο αν μακροπρόθεσμα τείνουμε σε μείωση του χάσματος Βορρά – Νότου, τότε θα μπορούν να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις.

Μπλαβούκος Σπύρος

Επίκουρος Καθηγητής

Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Αποστολή με email, 31.08.2016

1. Δομικές αδυναμίες της Ευρωζώνης: κραυγαλέα υπερ-εκτίμηση της Ευρωζώνης ως optimal currency area, έμφαση στη δημοσιονομική σταθεροποίηση και όχι διατηρησιμότητα πριν την ένταξη χωρών στη ζώνη του Ευρώ, λανθασμένη και ελλιπέστατη επιτήρηση μετά την ένταξη –Σύμφωνο Σταθερότητας υπονομεύτηκε και εξουδετερώθηκε νωρίς, ‘moral hazard’, εθνικές και κυβερνητικές αβλεψίες και πολιτική σκοπιμότητα
2. Ουσιαστικά υπάρχει πλέον συναίνεση ότι η ευρωζώνη επέτεινε τη ροή κεφαλαίων από το Βορρά στο Νότο και μια ανάπτυξη στηριγμένη στη συσσώρευση χρέους (debt-driven growth). Υπήρξε (συνειδητή;) υποβάθμιση της αξίας του ισοζυγίου πληρωμών, στη λογική ότι αυτή η κατάσταση δεν είναι ανησυχητική σε μια νομισματική ένωση. Όταν η διεθνής κρίση χτύπησε την πόρτα της Ευρώπης, η ξαφνική παύση των κεφαλαιακών ροών αυτών απέδειξε ότι «ο βασιλιάς ήταν γυμνός» και ανέδειξε το σαθρό μοντέλο της ανάπτυξης του Νότου.
3. Η νομισματική σταθερότητα που ευαγγελίζεται η Γερμανία έχει ιστορικούς λόγους και είναι απόλυτα κατανοητή και λογική υπό κάποιες προϋποθέσεις. Δεν μπορούμε να αποδώσουμε σε εκείνη όλα τα δεινά της Ευρωζώνης, ως αποδιοπομπαίος τράγος. Σίγουρα, ωστόσο, η χαλάρωσή της θα διευκόλυνε την έξοδο της Ευρωζώνης από την κρίση. Αλλά αυτό προσκρούει στην εσωτερική πολιτική σκηνή και τις εγχώριες κοινωνικοπολιτικές διαδράσεις στη Γερμανία.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι πολιτικές ισορροπίες όπως είναι διαμορφωμένες καθιστούν τη Γερμανική πλευρά την κύρια πηγή νομισματικής πολιτικής. Αν αυτό δεν μπορεί να αλλάξει –και η ΕΚΤ έχει κάνει πολλά πράγματα για να βελτιώσει την κατάσταση- είναι η σειρά της Επιτροπής να αναλάβει δράση (όπως και έκανε π.χ. με το πακέτο Γιούνκερ) έστω και καθυστερημένα. Σε κάθε περίπτωση, πιο έγκαιρη εμπλοκή των θεσμικών οργάνων της ΕΕ θα μπορούσε να είχε οδηγήσει σε πιο αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης

4. Πολιτικές αναδιανομής υπάρχουν στην ΕΕ. Πέραν της παραδοσιακής Περιφερειακής Πολιτικής και η ΚΑΠ είχε και έχει αναδιανεμητικό χαρακτήρα και μια σειρά άλλων τομεακών πολιτικών. Ωστόσο, όλα προσκρούουν στο περιορισμένο μέγεθος του κοινοτικού προϋπολογισμού και κατ' επέκταση στην αδυναμία ανάληψης πιο ουσιαστικής δράσης. Και γι' αυτό υπεύθυνα είναι αποκλειστικά τα κράτη-μέλη

Τσούκαλης Λουκάς

Καθηγητής

Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Αποστολή με email, 02.09.06

1. Το σπάσιμο της διεθνούς χρηματοπιστωτικής φούσκας, η έλλειψη εργαλείων και η αδυναμία θεσμών της ΕΖ και η λάθος μακροοικονομική συνταγή που ακολουθήθηκε.
2. Ίσως οι βέλτιστες νομισματικές περιοχές να μην υπάρχουν απλώς αλλά να δημιουργούνται, εν μέρει τουλάχιστον με πολιτική βούληση. Μια μεγάλη νομισματική περιοχή με τεράστια ανομοιογένεια, περιορισμένη κινητικότητα της εργασίας και πολύ αδύναμους κοινούς θεσμούς (περιλαμβανομένης και της αυτόματης μεταφοράς όρων μέσω ενός κοινού προϋπολογισμού) σίγουρα απέχει τεράστια απόσταση από του να είναι βέλτιστη νομισματική περιοχή.
3. Ο ρυθμός πληθωρισμού διέφερε ουσιαστικά από χώρα σε χώρα πριν το ξέσπασμα της κρίσης. Δεν αρκεί μια κοινή νομισματική πολιτική για να εξασφαλίσει τη νομισματική σύγκλιση. Τα τελευταία χρόνια, το όριο του 2% υπερβαίνει σημαντική τον πραγματικό πληθωρισμό στην ΕΖ και τις επί μέρους χώρες. Η νομισματική χαλάρωση, χωρίς δημοσιονομικά μέτρα, φαίνεται ότι δεν αρκεί για να λύσει το πρόβλημα.
4. Γιατί δεν είναι προφανές στο Γερμανό φορολογούμενο πχ ότι πρέπει να πληρώνει για τον Έλληνα ή τον Πορτογάλο. Πώς αλλάζει αυτό; Θέλει χρόνο καθώς και αμοιβαία εμπιστοσύνη που σήμερα είναι είδος εν ανεπάρκεια.
5. Διαρθρωτικές αδυναμίες της ΕΖ και αδύναμη πολιτική βούληση. Ποια είναι η κότα και ποιο το αυγό;
6. Πιθανόν να λειτουργήσει ως κινητήριος μοχλός για την ενίσχυση της ΕΖ.
7. Με διαρθρωτικές αλλαγές στις χώρες μέλη, βελτίωση του κοινού θεσμικού οικοδομήματος και δημιουργία μιας γνήσιας δημοσιονομικής ένωσης όπως και τραπεζικής ένωσης, συν προφανώς μιας πολιτικής βάσης με νομιμοποίηση. Απέχουμε πολύ ακόμη.
8. Αν δεν υπάρξουν σοβαρές αλλαγές σε πολιτικές και κοινά εργαλεία, το μέλλον της ΕΖ είναι εξαιρετικά αβέβαιο.

